19 MAYIS

SAMSUN HALKEVİ DERGİSİ

TÜRK TARİH KURUMU

İÇİNDEKİLER

Sağlam ve Cevherli Adam	Ord. Prf. Dr. F. K. Gökay
Samsun Yeni Halkevi binası	Yüksek Mimar M. Pınar
Bir Kıtlık Destanı	H. C. Özteill
Samsun Türkçesi Üzerinde Küçük Bir İrdem	Kâ. Dilcimen
Yurttan Yazılar ve Samsun	
Samsun Tütüncülüğünün Tarihçesi	M. O. Çaplı
Küçük Neticeler	S. Coşkun
Kayabağ Hatırası	A. Sözen
Samsun'un Tarihçesi	M. Cura
Anadoluda İngiliz Kâşifleri	Ş. Alışık
Çocukluk Hatıralarım	R. Syme E. Hekimgil
Son Yer Sarsıntısı Münasebetile	L. Gürgün
Yok ve Ker Kelimeleri Münasebetile	İleri
Samsun ve Dolayında yaşıyan Kelimeler	H. Ünbay
	Kâ. Dilcimen
Mehmet Ağa (Hikâye)	
M. Emin Yurdakul	M. O. Çaplı
Zelzelede hasara uğrayan eserler	Dr. Tevetoğlu Fethi
Halkevi haberleri	
Dergiler ve Kitaplar	***
	***
Ve Şiirler	

Cilt : 7 1944 Sayı : 65

BİZE GELEN KİTAP VE DERGİLER

Kopuz : Son sayısı, genç Türkçülerimizden Fethi Tevetoğlu'nun (Üç **Meslek**) başlıklı çok değerli bir makalesi ile süslenmiştir. Her sayısında kıymetli muharrirlerin yazıları bulunan bu Türkçü dergiyi daima arayımız. Fiatı 25 kuruştur.

Ülkü : 55 sayılı sayısı zengin bir makale, şiir, folklör ve edebî yazılarla çıktı. Fiatı 25 kuruştur.

Çınaraltı : Tanınmış şairlerimizden Orhan Seyfi Orhon'un çıkardığı bu derginin de son sayısı edebî tenkit ve makalelerle süslenmiştir. Okuyucularımıza tavsiye ederiz. Fiatı 15 kuruştur.

Millet : Kıymetli muharrirlerimizden Remzi Oğuz Arık'ın (Beş Cephe) adlı enteresan bir makalesile değeri bir kat daha fazlalaşan bu derginin sonkânun sayısı içtimaî, iktisadî, edebî yazı ve seçme şiirlerle çıkmıştır. Fiatı 25 kuruştur. Okuyunuz.

Çorumlu : Ötedenberi folklörcü olarak tanınmış ve her sayısında bizlere Çorum'u yakından tanıtan bu komşu Halkevi dergisinin son sayısını okuduk Folklör hizmetinden dolayı kendisini tebrik ederiz.

Yeni adam : Sayın Profesör İ. Hakkı Baltacıoğlu'nun sarsılmaz iradesi ile hergün biraz daha güzelleşen bu derginin 473 üncü sayısı da çok değerli makale ve yazılarla çıkmıştır. Bilhassa gençlere tavsiye ederiz.

İnan : Trabzon Halkevi tarafından iki ayda bir çıkarılan bu derginin son sayısında M. Kemal Yanbegin ve Tevfik Vural'ın folklöre ait yazıları takdire şayandır. Kendilerini tebrik ederiz.

Diyarbakır folklörü : Beş ciltte tamamlanacağını duyduğumuz bu kitabın 1 inci cildi çıkmıştır.

S. Beysanoğlu'nu bu başarı ve eserinden dolayı tebrik ederken bütün okuyucularımıza bu kitabı tavsiye ederiz. Fiatı 130 kuruştur.

Ağıtlar : Adana Halkevinin Çukurova folklör derlemlerinin birinci cildini teşkil eden bu kitap, arkadaşımız K. Sadık Göğceli tarafından çıkarılmıştır. Adana folklörüne hizmetinden dolayı Göğçeli'yi tebrik ederiz.

Kutadgu bilig : Türk Dil Kurumu tarafından 1— Viyana (3 lira) 2— Fergana (4 lira) 3— Mısır (4 lira) nüshaları üç ayrı cilt halinde çıkmıştır. Tarihçilerin tedarik etmelerini tavsiye ederiz.

ÇAPLI

19 MAYIS

Samsun
Halkevi Dergisi

Cilt : 7 | 19 Sonkânun 1944 | Sayı : 65

SAĞLAM VE CEVHERLİ ADAM

Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim GÖKAY

Yirminci yılına basan Cumhurluk Türkiyesinde öğretim ve eğitim alanında iş alanlar mühim bir memleket ödevi ile karşılaşıyorlar. Yurt hizmetleri. beden ve ruh bakımından sağlam, kafa durumu itibarile cevherli adamların sayıca çoğalmalarını istiyor. 19 Mayısta Samsunda karaya ayak basan Mustafa Kemal Türkün dünyaya armağan ettiği cihan ölçüsünde bir müstesna idi. İlk günden itibaren duyuş ve görüş kudretindeki incelik ve keskinliği ile çevresini teshir eden Ebedi Şef irade gücündeki fevkaladelik nisbetinde ruh cevherindeki asil olgunluk ile cemiyet içerisindeki hâkiki hakim değerini almıştı. İşte Cumhurluk Türkiyesi bir taraftan memlekette nüfus siyasetine önem vererek sayı bakımından vatandaşın adedini çoğaltmaya çalışırken yaşayanların beden ve ruh itibarile zinde yüksek değerli yetişmesine önem vermektedir. Cemiyet değeri bakımından cevherli adam tipinde Atatürk en büyük örneğimizdir. Fakat bir millet fertlerinin hepsi Atatürk olamaz, yalnız gönlümüzün istediği memleket idaresinde vazife alacak elite—seçkinler zümresinin genel ortalama itibarile bilhassa karakter bakımından kuvvetli ve kudretli olmaları dır. İnsan şahsiyetini psikoloji görüşile tahlil ettiğimizde görürüzki herkes muayyen bir takım kuvvetlerin esiridir. İlk safta soy denilen hakim kudret gelir, hasep ve nesebe ehemmiyet vermek zorundayız. Tohum düzeltmek için islah istasyonları vücuda getiriyoruz. Hayvan neslini onarma yolunda haralar açıyoruz da doğrudan doğruya öz ve asil sermayemiz olan vatandaşın yetişmesinde tohum asilliğine maya saflığına nasıl ehemmiyet vermemeklik edebiliriz. Bu yolda göstereceğimiz ihmalin ferde cemiyet hıfzıssıhhası bakımından ne büyük zararlar yapacağını düşünüyor muyuz? Bir cemiyette anormaller sayısının artması o toplulüğun manevi değerini bozacağını göz önüne getiriyor muyuz? Son yılların maddî esaslara dayanan, soy sopa ehemmiyet vermeyen evlenmelerinin ne kadar bedbahtlar yarattığını, mahkeme salonlarının yüz kızartıcı isnat ve iftiralara sahne olduğunu düşünüyor muyuz? Kökü, nesbi belli, aslı ve

TÜRK TARİH KURUMU

Samsun Yeni Halkevi binası

Mahmut PINAR
Halkevleri umumî kontrolörü
Yüksek Mühendis

Cumhuriyet hükûmetinin başarılarından birini de muhakkak ki Halkevleri teşkil etmektedir.

Sosyal bünyemizin her bakımdan gelişmesini hedef tutarak kurulan bu müesseseler yurtta inkâr edilmez muvaffakiyetler elde etmiş ve etmektedir.

İnkilâbımızın eseri olan bu kurulları hergün biraz daha iyiye ve güzele gider vaziyette görmekteyiz. Kısa bir zamanda da beklediğimiz randımanları bu eserlerden alacağımızı umuyoruz.

Yalnız; bu sonuçları tez elden alabilmek için biraz daha sıkı ve disiplinli çalışmak zorundayız. Şimdiye kadar bu müesseselerin memlekette karşılaştığı zorluklardan biri ve başlıcası yersizlikti. Yurdun imarında önemli vazife alan Cumhuriyet Halk Partisi bu cihetі göz önünde tutmuş ve bu maksatla Ankara'da büyük bir inşaat bürosu kurulmuştur.

Altı yedi senedenberi memlekette yapılmakta olan Halkevleri ve talebe yurtlarının (Bir kaçı müstesna) plânları bu büroda hazırlanmaktadır.

---

nesli ile öğünen bir nesil yetişmesini istiyoruz. Beden sağlığı ruh selâmetinin temelini teşkil eder. Bu eski bir sözdür, fakat unutmamak lâzımdır ki çapraşık ruhlar bedenî sağlıklarını da ihmal ederler. Sağlam adam beden makinesi ahenk içinde işliyen, iç ifraz bezleri muvazene altında çalışan varlıktır. Ruh sağlığı da ancak böyle bir varlıkta zahir olur. Ruh selâmeti için şuuur altımızın, gayrı şuurumuzun pürüzsüz ve lekesiz olması lâzımdır. Bağırsakları çalışmayan, temessül artıklarını dışarı atamayan bir adam umumî iştihasını nasıl kaybederse gayrı şuurunu bir çıfıt çarşısı halinde çevresi için zararlı fikirlerle yükleyen bedbaht nevrozlu da ruh ve fikir asilliğinden mahrum olur. Böyle biçareler bulundukları çevre için birer huzursuzluk dikenidirler. Aileden başlayarak tekmil vatan bu gibi ruh çarpıklarının bozguncu ve menfi gösterilerinden zarar görür. Beden ve ruh bakımından çarpık yaradılmışlardan nekadar şikâyet ediyorsak fikir cevheri mutekabbız olanlardan da aynı acı ile şikâyet edeceğim Cumhuriyetin istediği adam beden ve ruh bakımından zinde olduğu kadar kafası işleyen, kültür torbası dolgun olan cevherli adamdır. Yirminci yıl sonunda birlikte bir muhasebe yapalım. Ruh ve beden bakımından asıl, fikir cevheri yönünden zengin seçkinler yetiştirmek yolunda gayretimiz ne merkezdedir. Eğer bu yolda çalışmalarımız istediğimiz tempoda gitmiyorsa ilk Başvekilliği zamanındanberi bize bu yolda örneklik eden sayın Millî Şefimizin karşısında, imtihanda muvaffak olmamışların mahçupluğunu duyacağız. Fakat bu muhasebe bizi uyandırabilir, istediğimiz de odur.

Samsun'un yeni Halkevi binasına gelince plânları vaktile müsabakaya konarak, hazırlanmışsa da sonradan zarurî sebeplerden, birkaç değişiklik yapılmıştır.

C. H. P. mimarı bürosu bu tadilâtı yapmış ve yepyeni bir plân meydana çıkmıştır.

Bugün görülen bina, bu tadilâta göre yapılmıştır.

İnşaatının yarısı bitmiş olan Halkevi binası hakkında güzel veya çirkin diye bir fikir yürütmek yersiz ve zamansızdır.

İşin fennî kısmı hakkında selâhiyetle söyleyebilirim:

Binanın muhtelif kısımlarındaki işçilik muntazam ve itinalıdır. Burada Ankara'daki birinci sınıf inşaatlarda gördüğümüz işçiliği görebiliriz. Bitmiş olan Halkevi binası, komite odaları, başkan odası, toplantı salonu büro kısmı, parti başkanı ve içtima salonu, parti bürosu, kütüphane ve dershaneler ve bir de misafir yatak odası ve çalışma odasını ihtiva etmektedir.

Binanın salon kısım inşaatı şimdilik geriye bırakılmıştır. Bu kısımda ise Samsunun ihtiyacını karşılayacak merasim ve konferans salonları bulunmaktadır.

Merasim salonu ayni zamanda cimnastik salonu işini de görecektir.

Fakat kısa bir zaman sonra onun da inşaatına başlanacaktır. İnşaat ikmal edildikten sonra o zaman bina heyeti u m u m i y e s i y l e meydana çıkarak kendini gösterecektir. Halen Cumhuriyet Halk Partisi olarak kullanılan eski bina üzerinde de bâzı rötüş yapıldıktan sonra yenisine uydurulacaktır ki o zaman meydanın bir dıl'ı tamamile Halkevi binası kaplamış bir vaziyet hasıl olacak bu ise şehirlerde her meydana nasip olmayan bir şekildir. Temenni edelim ki bu meydan kısa bir zamanda açılarak Samsun bünyesiyle mütenasip bir meydana kavuşsun. Zira Samsun yeni olarak hiç bir imar faaliyeti kaydetmemiştir. Samsunlular memleketlerinde gördükleri yenilik ve düzgünlüğü geçmişlerine borçludurlar. Samsunda bu meydan açıldıktan sonra ilk iş olarak halkın istirahatına yarayacak bir sahil gazinosu yapılmalıdır. Bunu müteakip bir sinema ve bir modern otel; kanaatımca bu binalar Samsunun mübrem ihtiyaçlarından sayılır.

Samsunun Derbendi de ihmal edilir yer değildir. Burasının esaslı şekilde imarı Samsuna büyük bir güzellik temin edebilir. Burada emsalsız bir plaj yapılabilir. Hulâsa biraz geniş düşünürsek Samsun Anadoln için bir ticaret merkezi olduğu gibi eğlence şehri de olabilir. Zira Samsunda bu istidat mevcuddur. Samsun güzelleşmeğe müsait bir şehir. Yalnız bunu yapmak lâzım. Yüzüne hayran hayran bakarsak bil'akis çirkinleşir harabe olur. İşte misal altıyüz küsür senedenberi yüzüne hayran hayran baktığımız yurdumuz böyle bir haldedir.

Bir Kıtlık Destanı

Hüseyin Cahit ÖZTELLİ
Lise Öğretmenlerinden

Halk mahsûlleri arasında şüphesiz «Kıtlık destanları» da mühim bir mevki işgal eder. Bazan geniş sahalardaki halk kitlelerini yakından ilgilendiren kıtlık, sazşairlerine destanlar yazdırmıştır. İçli Anadolu çocuğu umumu alâkalandıran en küçük hadiselerden bile müteessir olarak halka tercüman olmasını bilmiştir. Divan şairlerinde bunu bulmak mümkün değildir.

Bu kıymetli mahsûllerin pek mühim bir kısmı zamanında tesbit edilmemiş, edilmiş olsa bile uzun yılların seli önünde kaybolup gimişlerdir. Onbeş yirmi yılın inkilâpları içinde daha sür'atle yokluğa karışırken bu yolda çalışan her Türk aydınını müteessir etmekte, üzmektedir.

Dört yıl önce elde ettiğim bir kıtlık destanını nşrederken bu üzüntüden kısmen olsun kurtuluyorum.

1287—1291 hicret yıllarında bilhassa Orta Anadolu'yu kasıp kavuran müthiş kıtlık, bir asra yakın bir zaman geçtiği halde hâlâ birçok ihtiyarların hâfızasından silinmemiştir. Pek tabiîdir ki, üç dört yıl gibi uzun bir zaman, böyle acı bir hadise halk şairlerinin sazından kurtulamazdı. Bu kıtlığa dair bir kaç destan neşredilmişti. Fakat hiç birisi halkın ıstırabını ***Feryâdî*** kadar samimîyetle terennüm edememiştir.

Feryâdî' nin hayatı hakkında hiçbir bilgimiz yoktur. Destanında sık sık yalnız **Keskin'den** bahsetmesine bakarak oralı olduğuna hükmedilebilir. Yine destandaki tarihe bakarak 19 uncu asır ortalarında yaşamış olduğu anlaşılıyor.

Şunu da ilâve edelim ki, bu destan sahibinin adını da kat'i olark bilemiyoruz. Arap harfleri ile yazılmış olan destanda adı (fe, rı, elif, dal, ye) harfleri ile yazılmıştır. Buna göre (Ferâdî, Firâdî), imlâ hatalarını düşünerek (Kararî, Feryâdi) hattâ (Ferdî) olarak okumak mümkündür. Bence bunların en uygunu (Feryâdi) olduğundan bu adla kaydettim. Başka parçalarının bulunmasına kadar bunu düzeltmeğe bence imkân yoktur.

Feryâdî'nin, zamanında ve sonra da şöhretinin devam ettiği anlaşılıyor. Bana bu hükmü verdiren Naki Tezel'in bir yazısı olmuştur: 3. 1. 1942 tarihli **Ulus**'da Tezel'in «Bayındır'lı bir kadın şair—Emine Hala» ile yaptığı konuşmada, Emine Hala, Feryâdi'nin neşrettiğimiz destanından bazı parçaları kendisininmiş gibi söylüyor. Bu, ekser şifâhî derlemelerde vuku bulan bir haldir.

Doksanlık Emine Halanın çocukluğunda işittiği destanın hâlâ hafızasından silinmemiş olması Feryâdi'nin şöhret ve tesirini isbata kâfidir sanıyorum. Yalnız Emine Halanın söylediği şu parça bu destanda yoktur.

Bu dörtlük belki, esasen şair olan Emine Halanındır. Destanda her bendin sonunda tekrar edilen (perişan) redifi bunda yoktur:

Karılar satmayor kazan boş deyi
Uşaklar [1] yatmıyor karnım aç deyi
Ekinin yarım lâsı [2] 675 deyi
Satanlar kum katar kârban [3] deyi

Lirik bir halk şairi olduğunu destanında yer yer isbat eden Feryâdî hakkında yerinde yapılacak araştırmalar her halde bu kıymetli sazşairinin değerini daha iyi meydana çıkaracaktır.

Destanı vermek lütfunda bulunan Zile Halk Kütüphanesi memuru B. Arif'e burada teşekkürü bir borç bilirim.

1290 senesi kıtlık üzerine destan

1

Sene doksan oldu, kurudu otlar,
Savruldu toprağı kumlar perişan,
Kendi kendini söyleyen nice yeğitler,
Kül ufak yetimi kullar perişan

2

Rahmet yerine her gün yel eser,
Ekini olan yok deyü kısar,
Fukara acından hep köpük kusar,
Eksik etek olan kullar perişan.

3

Yerin, göğün yüzünü duman bürüdü,
Çayır çimen yeşil ekin kurudu,
Türk Türkmen göçüp kürtler yürüdü
Göçler elinden yollar perişan

4

Zahirenin yolunda yoruldu gölük,
Yemedi bahardan eridi ilik,
Semeri sırtında çürüdü alık,
Yarıldı tırnağı nallar perişan.

5

Daima haktan ederim hazer,
Gayri şu KESKİN canımdan bezer,
Cümle fukaralar ayrık kazar,
Ağrıdı bileği eller perişan.

6

Ot bulamaz hayvanlar toprağı yalar,
Arkasında tüyü kel gibi solar,
Sahibi urmuş başına yular,
İletirler pazara mallar perişan.

7

Kasaplar hayvanı meydana yıkar,
Çenesinden tutup boynunu büker,
Çalınca bıçağı alkanlar akar,
. . . . sırtından gönler perişan.

8

Zengin olana olur mu kıtlık,
Fukara olanın evleri satlık,
Reçber olanın malları etlik,
Sen bilirsin Mevlâm mallar perişan.

9

Kesildi ilâcı fukara ağlar,
Yıkıldı sıbacı virandır bağlar,
Tütmez bacalar melûldür evler,
Boş kaldı samanlık, damlar perişan.

10

Halketti Cenabı Bâri.
Bilmiyen kullar hep ekti darı,
Bitmedi çiçeği söyündü arı,
Boş kaldı peteği, ballar perişan.

11

Takdirde yazılan hep gelir başa,
«KEŞKİN» düştü böyle ataşa,
Simsiyah oldu dağdaki meşe,
Döküldü gazeli, dallar perişan.

12

Şu cihanda kalmadı aslaca doğru,
Sabışdı cümle, hep oldular uğru,
Zâhirde müslüman kalpleri eğri,
Zaif oldu iman dinler perişan,

13

Kadir, kıymet, büyük, küçük bilinmez,
Câmiler kapandı cuma kılınmaz,
Cemaat bulunsa imam bulunmaz.
Daim eder niyazi müminler perişan.

14

Hiç görülmez oldu dâvalar asıldı,
Çift sürülmez oldu sapan yasıldı,
Su bulunmaz oldu pınar kesildi.
Kurudu ayağı göller perişan

15

Fukara koyundur, valiler sağar,
Halini arzetse başından savar,
Derdini söylese yanından kovar,
Böyle bir müşkildür, haller perişan.

16

Nice köylerde harman savrulmaz,
Nice evlerde hamur yuğrulmaz,
Gayri şu KEŞKİNİN beli doğrulmaz.
Eğildi yay gibi beller perişan,

17

Hanedan olan odayı yakmaz.
Gelen miskinlerin yüzüne bakmaz,
Boğaz tokluğuna hizmetkâr tutmaz,
Hizmetkâr tuttuğu günler perişan.

18

Cümle insan düştü «vay nefsim deyi»
Hiç biribirine bakmaz yeğen dayı,
Girince kapıdan dürer sofrayı,
Lal olur söylemez, diller perişan,

19

Acından cihanın sarardı benzi,
Yarıldı dudağı, tutuldu genzi.
Taş çeke çeke kırıldı omuzu,
Söküldü küreği, eller perişan.

20

Çok adam böyle arada sürter,
Gittikçe hıntanın bahası artar,
Hak, canımızı al, ya bizi kurtar,
Sen bilirsin Mevlâm kullar perişan

21

Taaccüp ederim gördüğüm düşe,
Çok adam kırılır ererse kışa,
Yetiş imdada tez Derviş Paşa,
Mevlânanın halkettiği kullar perişan.

22

Dağıldı KESKİN, cümlesi göçtü,
El etek kesik konağa [4] düştü,
Görünce hökûmet, cümle ağlaştı,
Didelerden akan seller perişan

23

Hökûmet buna çok gayret etti,
Ahali bilcümle mazbata etti.
Acından fukara can telef etti.
Ne yapsın hökûmet kullar perişan.

24

Ne yaman kadir oldu KESKİN'E
Birbiri ardınca kıtlık üç sene,
Böyle nihayet erdi doksana,
Vaktın Müşiri kullar berişan.

25

Padişah tahtından gelirse kendi,
Söyünmez alafı [5] şu KESKİN yandı,
Halimizi sen bil Padişah Efendi,
Keskin'de olan kullar perişan.

26

FERYÂDÎ der Devlet versin idare
Selman, Kanber [5] deyü çekerler dara,
Hak verirse veririm, etmem mudara,
Hak diyen kullar perişan.

---

[1] Uşak : çocuk yerine kullanılır.
[2] Lâ : bir nevi hububat ölçüsü.
[3] Kârban değil «kâr var» olacak. Bu haşiyeler Ulus'ta yoktur, tarafımdan ilâve edilmiştir.
[4] Konak : Hükûmet=hökûmet
[5] Söyünmez alafı=alevi sönmez.
[6] Hazreti Alinin bendeleri.

Bayburt'lu Zihni'nin

Basılmamış bir koşması (*)

Kâtip sen yaz, sabâ sen de kerem kıl,
Götür arzuhalim yâra tez elden.
Naziktir efendim nezaketli yâr,
Gönderelim o dildara tez eleden.

Kâtip çok uzatma harf-ü imlâyi,
Hemen yaz, derdime iste devâyı.
Kerem et bekletme bad-ı sebâyı,
Azmeylesün o diyara tez elden.

Hasretli dideme nem mi gönderir.
Hicran mı gönderir, gam mı gönderir
Kendi mi gelsün der, em mi gönderir,
Zahm-ı dil bu *Zihni* zara tez elden.

(*) Bu koşmayı Bayburt'ta gezici öğretmen B. Ömer Nadir vermiştir. Kendisine teşekkür ederiz.

H. C. Öztelli

SAMSUN TÜRKÇESİ ÜZERİNDE KÜÇÜK BİR İRDEM

Kâzım DİLCİMEN

Samsun Halkevi; «Samsun ağzı» adıyle bir eser hazırlamaktadır. Bunu Samsun şehrine hasretmek istemiyor bütün vilâyete teşmil etmek isteyoruz. Bir fikir vermek üzere arkadaşımız Kâzım Dilcimenin Türk dili belleteninde (seri II sayı 1—2 S. 53) çıkan bir yazısını örnek olarak veriyoruz. Sayın Halkevi üyelerinden başka hususiyetler hatırlanıyorsa, bilhassa kazalar dahilinde fark gösteriyorsa, tesbiti ile bize gönderilmesini rica ediyoruz.

19 Mayıs

Bugünkü Samsun; diğer bir çok vilâyetler gibi, yerlilerin değil buraya yerleşmiş olan Türkiyelilerindir. Bir Kütahyalı ile bir Erzurumlunun, bir Rizeli ile bir Adanalının ise türkçe konuşmaları az çok bir fark yapacağından Samsunda şöyle veya böyle konuşulur demenin de imkânı güçleşeceği gibi bu hariçten gelenlerin şive bakımından yerlilere tesir etmiş olması da çok mümkündür. Buna rağmen bir hizmet olur düşüncesiyle pek az ve dağınık yerlilerin nasıl konuştuğunu tetkikimiz nisbetinde neşretmeği arzuladık.

Mektep medrese gören, memleket gezip göreneği artan, yabancılarla sık sık temas etmek mecburiyetinde olan kısım şivelerini esasen pek fark göstermiyen İstanbul şivesine kolaylıkla çevirebiliyorlar.

Şivesini değiştirip bozmıyan bilhassa tahsil görmemiş kadınlardır.

Samsun yerlileri İstanbul şivesi gibi kıvrak konuşmazlar, biraz yayık ve daha yumuşak konuşurlar, bir çok sert sesler, bilhassa kelime başındakiler, yumuşak seslerle değiştirilir; meselâ (k, p, t) ekseriya (g, b, d) seslerine tebeddül eder: gavaklı gız (kavaklı kız) gendi geçisi (kendi keçisi), bişgin bide (pişkin pide), duzlanmış datlı (tuzlanmış tatlı) v.

Bazen de (s) ler (z), (r) ler [l] olarak telâffuz edilir: zabah (sabah) guyluk (kuyruk) gibi. Samsunda ve civarında, umumileşmemiş, kitap ve lûgatlere henüz geçmemiş bir çok kelimeler kullanılır. Bunlardan bir kaç tanesini mânalariyle aşağıya yazıyorum :

Başdanbaş=Aliyyül'alâ

Böğrtmek=Biraz pişrip hafifçe kabartmak

Yöndem=Akıl verip yol gösterme

Yokşamak=İncelip yok olmağa, eskimeğe başlamak

Çuğurmak=Anlamıyormuş gibi mukabelesiz ve dinlemeden muhatabına bakmak

Bozanak=(Vozladığı için) topaç

Enek (hattâ inek)=zıpzıp

Sölemsük=Hakkını arıyamıyan sessiz,sükûti

Şemsettin Sami beyin lûgatinde metrûk olarak gösterilen bir çok kelime ve sözler burada terkedilmiş değildir. Meselâ kaybolmak manâsına kullanılan (yitmek) burada o kadar çok söylenir ki bir başmuallim arkadaşımız talebesinden bunu işite işite öğrenmiş ve bir sene evvel kayıp eşya dolabının üstüne (yitik eşya) yazmak suretiyle Samsun'da ve belki de Türkiyede ilk olmak üzere resimleştirmiştir.

Samsunda bazı yabancı kelimeler ahenge uydurulmamış ve bozulmamıştır: Ataş veya ateş değil, Süryani aslına uygun olarak (atiş) söylenir.

Türkçede kelimelerin ilk hecesindeki (i) seslilerinin son devirlerde «e» ye doğru gittiği malûmdur. Fakat Samsun da bu vokalizm hareketi hâlâ mevcut değildir; gece, dedikodu, vermek ..... söylenmez, gice didikodu, virmek söylenir ve bil'akis «işitmek» eşitmek suretinde kullanılır.

Güzel, dudak, yürümek yerine, gözel, dodak yörümek denir. İşaret sözleri serisinde «o», bu, şu analojisile, «u» olmuş; buna mukabil burası, şurası, orası değil borası, şorası, urası denilir.

●

Anneye kat'iyen ana demezler (Atalar sözleri, nidalar müstesna) anne derler; Fakat bundan elli altmış sene evvel anne demezler, ayna derlermiş. Pancar'a kocabaş, karalahanaya pancar, çınar'a kavlağan (gövdesinin kabukları her sene kavlayıp düştüğü için olacak), diş budak ağacına da çınar derler.

Lisanların bilhassa Türkçenin, en mühim rüknü olan fillerde bir ayrılık yoktur. Hal zamanı istisna edilirse kitabî tasriften ayrılmazlar. Bu hal zamanını da Samsunlular tamamiyle ahenge uydurmuşlardır; tabiî olarak yumuşak ve yayık konvşmalarının bunda mühim bir tesiri vardır. (Belki de buradaki hal şekillerinin ayrı bir aslı vardır.)

Bir misal olmak üzere (gelmek) mastarının hal zamanında nasıl kullanıldığını gösterelim :

geliyem	geliyok
geliyen	geliyesiz
geliye	geliyeler

●

Anadolunun bir çok yerlerinde hayreti ifade eden bir çok ve tuhaf nidalar kullanılır; Samsunda da kadınlar arasında «anagı» = ana kız, erkekler arasında da «ana!» hayret ifade eden kelimelerdendir :

Anaagı! ayan mı gırıldı ki!=anakız, ayağın mı kırıldı ki!

Bir şey rica etmek istedikleri zaman biraz da merhamet celbedecek bir vaziyet takınarak, hecelerin bazılarını uzatarak konuşurlar :

- İsiiin aaa, bana da su versene e e e =Hüseyin ağa bana da su versene.

Hiç şüphesiz Samsunluların nasıl konuştuğunu bu yazdığımız yazı ile tamamen anlatmış değiliz, kanaatindeyim. Daha bazı hususiyetlerin bulunacağı muhakkaktır. Noksan olduğunu bilmemize rağmen Samsun şivesi hakkında bu kadarcık olsun malûmat vermekten kendimizialamadık.

Türk Dili Belleteninin İlâvesi

Öğretmen arkadaşlarımızdan rica

Samsun türkçesi üzerindeki küçük fakat enteresan irdemini bastığımız öğretmen Bay M. Kâzıma teşekkür ederken, memleketimizin her tarfında öğretmenlik gibi kutsal bir vazifeyi hakkiyle görmekte olan bütün arkadaşlardan buna benzer dil irdemleri rica ediyoruz. Dikkat olunup tespit edilecek noktaları kısaca işaret ediyoruz :

1 . Yerli ses değişimleri :

a) Sessizlerde : sertler (p, t, k, ç), akıcılar (l, r), siflant (s): başta, ortada, sondan nasıl söylenir? - n ve ng farkları var mıdır, ve nerelerde ? p, f, v seslerinde farklar var mıdır ?

b) Seslilerde: Kendü/kendi, berü/beri, kuzı/kuzu; gice/gece, virmek/vermek; gözel/güzel, güöz/göz; virdüm/verdim, aldum/aldım.... gibi yerlerde halkın te lâffuzu nasıldır?

2 . Yerli zaman kullanışları:

a) ediyor, eder, edecek, etti, etmiş, ede, (edeyim: edeyin, edem; edelim: edelüm, edesiz: edesiniz), ediyormuş, edermiş, edecekmiş, edeymiş, etse, etseydi, etseymiş, edeydi, ededi, edecekti... v. b. kip ve şekilleri; yerli halk tarafından nasıl ve hangileri kullanılır? ne gibi değişiklikler dikkate çarpar?

3 . Sentaksik farklar var mıdır? ne gibi?

Gerek muhtıra olarak tespit ettiğimiz noktalar, gerek öğretmen M. Kazımın etüdünde kaydedilen hususiğlikler kâfi bir kılavuzlukta bulunacağını umarız.

Öğretmen arkadaşların veya dilimizin tarihine hizmet etmek istiyen yurttaşların bu gibi irdemlerini ilgi ile bekleriz. ***Türk dili***

[YURTTAN YAZILAR] (*) ve SAMSUN

M. Orhan ÇAPLI
Öğretmen

Geçenlerde elime, Edebiyatçılarımızdan, meftunu olduğum; sayın İsmail Habip Sevük'ün (Yurttan Yazılar) eseri geçti.

Yurdumuzu tanıtabilmeğe yarıyacak yegâne eser diyebileceğim bu kitap; okuyucuyu tamamile kendine bağlayan ve üç bölgeyi sade bir ifade ile anlatan yazılarla doludur.

Yalnız baştan şunu söyleyeyim ki; En büyük isteğimiz bu kitabın üç bölgeye inhisar etmemesidir. Halbuki biz isterdik ki bu eser bize bütün yurt köşelerini anlatsın ve işte bunun için - dir ki bu eseri de dört gözle bekliyoruz.

Fakat galiba sayın üstat; bütün yurt köşelerini kaleme almak lütfunda bulunmak istemiyor. Çünkü, baş yazısında ;

«Türkiye gibi koskoca bir yurdu bu emellerle yazıya geçirmek; bundaki ürpertici zorluğu bilmez miyim?... Bunu tam olarak devler bile yapamaz. Ben tam olanı değil, bende olanı veriyorum.....» diyor.

Sayfaları karıştırırken; birden vilâyetimiz için yazılan yazıya takılıyorum. Başlık : (Samsun'un Panaroması) ... Okuyorum..... galiba yanlış söyledim —Bir yabancıya bile Samsun'u yakından tanıtabilecek olan, bu parçayı okuyorum demek doğru olamıyacak. Çünkü; elimde olmadan, yazı adeta beni sürüklüyor.....

Sayın muharrir Samsun'a çıkmadan evvel; gemiden, Samsun'u bir Samsunlu gibi tarif ve tasvir ediyor. İlk nazarı

(*) İsmail Habip Sevük,
(Yurttan Yazılar) 1943
Cumhuriyet Matbaası, İstanbul
Fiatı : 3 lira Sayfa : 400

dikkatimi celbeden şey; vilâyetimizdeki yeşillik eksikliği oluyor... ve ;

.... «Bahar pek çok Anadolu kasabalarının en büyük süsüdür. Tabiatın yeşilliği onların yoksul yerlerini örter. Fakat Samsunun yeşile minneti yok gibi ;

Kendi güzelliğine güveniyor. Yalnız tepeler ağaçsız ama çıplak da değil. Her taraf sarıdan neftiye kadar renk renk tarlalarla işlenmiş;.....

Samsunda yeşil, hükûmet yanındaki müstatil biçimli parkla şehrin iki ucundaki iki dar düzlüktedir. Kıyı yeşil, daha gerideki dağlar yeşil, öndeki tepeler neye değil ?...»

Sayın Bay Sevük, bu kabahati tünde bularak diyor ki ;

«.... Tepeleri çıplak bırakıp keseleri şişiren tüfünün her isteği ferman gibi. Samsun'un tepelerinde, başının saçı dökülmüş, fakat zenginliğinin neşesi kafatasında bile gülen bir milyoner hali var.....»

Muharrir her yabancının tenkit edeceği şahdamarını bulmuştur. O da bir caddenin türlü isimler taşıması..... Ona da sebep olarak diyor ki ;

«Caddeler çoğalamayınca tek caddeyi ayrı isimlerle bölerek çoğaltmışlar.....»

Üstadım, vilâyetimizin daha evvelki dnrumu ile bugünkü durumunu da çizmeği ihmâl etmemiş.

«..... Samsun'un dış görünüşü o zaman da güzeldi, fakat içi ?.... Şimdi bu iç de dışına uymağa başlamış. Mezarlıkların yerinde yükselen gürbüz park bu değişmenin sembolüdür.....» diyor.

Bundan sonra İsmail Habip'in hastaneden Samsun'u seyrettiğini görüyoruz.

«..... Önümüzdeki manzara insana İzmiri hatırlatıyor. Samsun zaten karadenizin İzmiridir. Bu da onun gibi en işlek ihracat limanımız, bunun da onun gibi en geniş bir hinterlandı var. Hastaneden bakarken farkettim, meğer Samsun'un bünyesi de İzmire benziyormuş; küçültüp ufaltılmış bir İzmir komprimesi.....»

İzmir ve Samsun...! her bakımdan ayrılıklar arzeden bu iki şehri muharrir; akıcı bir uslûbü ve nükteli cümlelerile benzeyişleri sıralıyor ve ayrılıkların Samsun'un aleyhine olduğu kaydına işaret etmeden geçmiyor.

Bununla beraber sayın bay Sevük; İzmirle Samsun'un tarihini karşılaştırmağı da ihmal etmemiştir. Samsun tarihinin İzmire nisbetle cılız olduğuna temas ederek diyor ki ;

«.... İzmir'in gününden çok dünü ve Samsun'un yalnız günü var..... Evliya Çelebi buradan sadece iki satırla bahsedip geçer; Kâtip Çelebi'nin (Cihannüma) sı ise eski Canik'in yalnız dağlık ve dağınıklığından, Caniklilerinde dagî ve bagî olduğundan başka bir şey söylemez....»

Son olarak sayın üstadım; Samsunun bir limana olan ihtiyacını şiddetle duyuyor ve hatta biz Samsunluların bu işi biran evvel yapmalarını istiyor. Bundan başka sayın muharrir (Ayak bastığı Belde... ve Samsundaki heykel) başlıklı yazılariyle de vilâyetimize temas ediyor. Kıymet itibarile paha biçilmez bir değeri haiz olan bu yazılar hakkında da birkaç söz söylemek isterdim. Fakat zeminin imkânsızlığı buna mani oluyor. Bu sebeple sayın üstadımdan özür dilerim.

İsmail Habip Sevük'e biz meslektaşlarının daima müracaat edeceği bir mehaz ve ynrdumuzu etrafı ile anlatan çok değerli ve tebrike şayan bir eser vermiş olması dolayısile burada teşekkür etmeği bir borç bilirim.

SAMSUN TÜTÜNCÜLÜĞÜNÜN TARİHÇESİ

Salt COŞKUN
Yüksek Ziraat Mühendisi

Cihanşümul bir kıymeti haiz olup cazip rengi, nefis kokusu ve mümeyyiz vasıflarıyla dünya tütünleri arasında en mümtaz bir yer alan Samsun tütünlerinin hiç şüphesiz ki çok eski bir tarihi vardır. Yurdumuzun biricik kazanç kaynağını teşkil eden bu müstesna mataın nereden geldiği, nasıl üretildiği, ve bu günkü durumu hakkında aşağıdaki satırlarda en kısa ve en hakiki izahatı bulacaksınız.

Samsun'a tütün tohumunun nasıl girdiğine dair yaptığım tetkiklerden elde ettiğim sonuncu kaydetmeden önce tütünün menşe'i hakkında kısa bir hulâsa yapmayı faydalı görüyorum

Tarihi vesikalardan istidlâl olunduğuna göre tütünün en önce Amerikada' kullanılmağa başlandığı galip bir ihtimaldir. Amerikayı ilk defa keşfeden Kristof Kolomp 1493 de Küba adasına girdiği zaman buradaki halkın sarılmış kuru yaprakları ateşleyerek dumanını çekmekte olduklarını görmüş, Antil adaları ile Amerika'nın diğer yerlerinde ayni müşahedeye rastlamıştır. Kristof Kolomp yaptığı incelemede bu kuru yaprakların dumanında asaba tesir eden bir hassanın mevcud olduğunu, buna Petum adı verildiğini, o zaman itikadına göre bunun mukaddes bir ot tanındığını tesbit etmiştir.

Bilahara Amerika'nın keşfini daha şamil bir şekilde tamamlamak için Amerikada tetkiklere çıkan Americ Vespuce, Magellan, Cortez uzun müddet Amerikada kaldıkları için Petum'u kullanmaktan nefislerini kurtaramamışlar, avdetlerinde bunun tohumunu da Avrupaya getirmişlerdir.

Avrupada ilk defa Petum'un Kral Şarlken zamanında İspanyada çiçek bahçelerinde ekildiği, bilahara İspanyolların Küba adasında, Portekizlerin Brezilya'da Petum'u toprak mahsulü olarak yetiştirdikleri, bundan sonra da Petum'un her tarafâ yayılmaya başladığı anlaşılmaktadır.

Asıl Petum'un bütün Avrupa'da yayılmasına Fransada bulunan Portekiz sefiri Jan Niko'nun sebep olduğu ve bu münasebetle de Petum'un adına bidayeten sefir otu ve sonraları da Petum'un bu günkü adı olan Nicosyan adının Jan Niko'ya izafetle verildiği bir çok müellifler tarafından teyid edilmektedir.

Bu suretle Avrupa'da teammüm etmiye başlıyan tütünün 17 inci asrın iptidalarında İngiltereden şark memleketlerine yani Rusya, Türkiye ve Asyanın diğer yerlerine ithal edildiği

rivayet edilmekte ise de doktor Morray Avrupadan önce şark memleketlerinde bilhassa İranda 17 inci asırdan çok daha evvel ekilmekte olduğunu iddia etmekte ve İran şahının müteahhidi Şarden ise tütünün İranda 13 üncü asırdan beri yetiştirilmekte olduğunu vesikalara müsteniden ispatlamaktadır.

Ne olursa olsun tütün memleketimize ister İngiltereden, ister Asyadan girmiş bulunsun mevzuumuz Samsun tütün tohumlarının tarihçesini incelemek maksadına bağlı bulunduğu içindir ki bu hususta daha fazla tafsilât vermekten çekinerek esas mevzua avdet ediyoruz.

Tütün tohumunun Samsun'a nasıl girdiğine dair yaptığımız incelemede birbirini nakz eden bir çok efkâr ve mütalaata rastlanmıştır. Sütunlarımız bütün bunları münakaşaya müsait bulunmadığından en hakikata yakın olanlarını telhis edeceğiz.

Bir rivayete göre Samsun'a tütün tohumu en önce Sehum'dan getirilmştir. Tarihi tesbit edilmekle beraber Sehum'un Türk hakimiyetinde bulunduğu sıralarda buradan gelen ırkdaşlarımız tütün tohumunu da beraberlerinde Samsun'a getirerek üretmeye başlamışlar, üretilen bu tohum Samsun hususiyetlerine uyarak bugünkü şeklini almıştır. Biz bu kanaatı varid görmeyoruz. Sehum tütünleri zenebi çıplak omuzlu, yaprak kıt'ası büyük ve geniş, nesçi kalın içimi serttir, Evsaf itibarıyla değil tip bakımından Samsun'da bu tütünlere benzeyen yalnız Bafra. karadeniz havalisinde ise Trabzon'un Bülbüldere tipleri göze çarpmakta ise de bu tohumun Sehum'danmı bu havaliye getirildiğini, yoksa bu mıntakadan Sehum'amı götürüldüğünü teyid edecek bir delil göterilememektedir.

Samsun'a tütün tohumlarının nasıl girdiğini Evliya Çelebi Nizamülmük adlı eserinde, Süleyman Sudi gayri matbu olan defteri muktesidinde tütünün ilk önce Selâniğin Yenicei vardar kazasında yetiştirilmeğe başlandığını, dördüncü Murad'ın tütün istimalini şiddetle yasak etmesi yüzünden o zaman kontrolu çok güç olan Samsunda ziraatına önem verildiğini kaydetmektedirler ki bizim kanaatımıza göre en akla yakın olanı da budur.

Bidayette Samsun'da büyük bir ihtimam ile yetiştirilen tütün mahsulü iklim şartlarının uygunluğu ve toprağın evsafı mümeyyizesi hasebiyle büyük bir rağbet bulmuş, birinci cihan harbinin bidayetine kadar en mütekâmil bir safhaya girmiştir. Birinci cihan harbına tekaddüm eden zamanlarda Samsun tütünü katılmayan harmanlara rastlanamazdı. O kadar ki Avrupada, Amerika'da ve hattâ Mısırda bariz kokusu, mümeyyiz vasfı ve paha biçilmez değeri ile temayüz eden Samsun tütünleri dünya pazarlarında daima eşsiz ve rakipsiz kalmıştı.

Birinci cihan harbından sonra her şeyde olduğu gibi Samsun tütüncülüğü de hakiki bir kriz geçirmiş, harbın elim faciaları neticesi olarak Rumeliden göç edip Samsun ve havalisine yerleşen göçmenler beraberlerinde getirdikleri tohumları ekmek suretiyle Samsun tohumlarının fena bir şekilde karışmasına ve melezleşmesine başlıca sebep olmuşlardır.

Birinci cihan harbından önce iyi bir etüd ve ciddi bir çalışma eseri olarak Samsunda temerküz ettirilen tohumların bu şekilde karıştırılmış olması inhisarlar idaresini yakından ilgilendirmiş, bozulan ve melezleşen bu tohumların ıslahı esası üzerinde önemle durmasına

vesile teşkil etmiştir.

928 yılından beri inhisarlar idaresinin bu vadide yaptığı inceleme ve tatbikattan elde edilebilen sonuncu da şöylece hulâsa edebiliriz.

Samsun'un birinci derecede tütününü yetiştiren Dere oymağı tohumları bu gün tam ve yeknesak bir hale getirilmiştir.

Gene Samsun'un ikinci derecede tütününü yetiştiren Maden bölgesi tohumları esaslı bir surette tesbit edilmiş bu tohumların tevziatına başlanması imkânları da elde edilmiştir.

Üçüncü derecede Samsun tütünleri arasında yer alan Canik oymağı tohumlarının yeknesaklaştırılması işi mütekâmil bir safhaya girmiştir.

Bilhassa birinci cihan harbından önce bile Samsun tütünlerinin en dun vasfını taşıyan Evkaf oymağının eski bir malı olan Alanos tohumu nefaset düşüklüğü, bilhassa fermantadan sonra bu düşüklüğün daha bariz bir surette tecelli etmesi yüzünden bu tohum ortadan kaldırılmış, yerine 98 Samsun menşe'ine mensup olan ve maden tütünleri ayarında bir vasıf arzeden yeni bir tohum ikame edilmiştir.

Bundan başka Bafranın açık renkli; güzel kokulu, bariz vasıflı tohumları baştan başa incelenmiş, burada tek tip tohumun yetiştirilmesi neticesine varılmıştır. İnhisarlar idaresi buradaki yeknesaklığı muhafaza için her sene teknik elamanları vasıtasıyle istihsal ettiği tohumu tevzi etmekte ve ekim işini ciddi bir kontrol altında bulundurmaktadır.

Bütün bunlardan başka Karadeniz havalisinin yegâne basma tütününü yetiştiren Gümüşhacı köyünde hakiki basma tütününün teammümü için inhisarlar idaresi bütün kuvvetiyle çalışmış; bariz kokulu, yüksek vasıflı tütün veren 438 numaralı basma tohumunu bütün bu bölgeye dağıtmıştır. Her sene burada tohumu parasız olarak inhisarlar idaresi ekicilere dağıtmaktadır.

İkinci cihan harbından sonra bir kat daha rağbet bulacak olan Samsun tütünleri tarihçesine dair verdiğimiz bu izahata ilâveten söylenecek tek söz şudur. Memleket malı olan tohumlarımızı her türlü karışıklıktan azade olarak muhafaza etmek, bu mevzu üzerinde bütün kudretimizle durmak, eskiden âdet edinildiği gibi bir taraftan diğer tarafa tohum veya fide taşımak hevesinden çekinmek tütüncülerimizin en önemli bir ödevidir. Esasen 3437 numaralı tütün kanunu da bu ciheti kat'i surette yasak etmekte olduğundan hem memleket tütüncülüğüne çok ağır darbeler indiren hem de kanunen cezayı müstelzim bulunan böyle bir hareketten tevekki eylemek bütün tütüncülerimizin yalnız vazifeleri icaplarından değil, ayni zamanda menfaatı zatiyeleri iktizasındandır.

Unutmayalım ki tütün hiç bir mataa benzemez. Onun yetiştirildiği muhite göre sinesinde taşıdığı mümeyyiz bir vasfı, faik bir üstünlüğü mevcut olduğu içindir ki ikinci cihan harbından sonra dünya piyasalarında Samsun tütünlerine bir mevki kazandırabilmek bu tohum vasıflarının muhafazasıyla mümkündür. Aksi takdirde Bulgaristanda, Yunanistanda, Romanyada bulunan rakiplerimiz fırsattan istifade etmek yolunu pek âlâ bilecekler, bunun neticesi olarak Samsun tütüncülüğü de ikinci bir kriz geçirmek zorunda kalacaktır.

KAYABAĞ HATIRASI
Ciğerde Bıçak Yarası

M. CURA
Öğretmen

Çocukluğumu geçirdiğim Kayabağ köyü, Banaz ovasını çevreleyen dağların eteğindeki çiftçi köylerinden biridir. Bu ova köyler arasında gelişi güzel paylaşılmış olmakla beraber her köyün harman yeri ayrıdır. Her yıl kayabağın harmanları söğütlü kuyunun dört yanında birer kurşun atımı kadar uzaklara yayılır. En göğdeli harmanlarda (sandıklı) yolunun iki yanında karşılıklı yer alarak birbirine meydan okur. Gün düzlerin boğucu sıcağında gevşeyen çiftçilere akşamla baraber can gelir, Zühre yıldızı batıncıya kadar her bucaktan kalın erkek sesleriyle gümbür gümbür öten düğenci türküleri duyulur

Of oooooof !!
Tarabulus kuşak sarmış beline
Hayda! efem şan ver Banaz eline
Yürü efem harman üstü
Kaldır dağa nazlı dostu
Hayda! nazlı dostu.

Uzaktan uzağa boğaların keyifli sesi gelir. Çobanların yanık çıngırak sesleriyle sarmaşan kavalları derin derin inler. Rüzgârın şiddetine göre harmanların doruğundaki tahtadan ve tenekeden fırıldıklar da coşar veya susar... Kısacası güneş kokan bu yerlerde yıldızlara baka baka bir serin gece geçirmek cana değer.

***

Sıcak gündüzlerde gençler uyku çekmek için Kayabağ yolundaki çamlıklara çekilir. Kuşluk vaktı koyunlarla birlikte yatıp ikindiye yakın oluklupınarın çam kokan sularıyle yıkanarak harmana dönerler.

Bu korunun Kayabağın hayatında büyük yeri vardır. Başları göğe değen çamlardan her birinin bir yaygı, dallarında çeşit çeşit bakraçlar, keseler, çıkınlar görülür. Her taraf çayır çayır yanarken korunun fışıl fışıl öten ve ağır ağır sallanan ebedî yeşilliğine doyum olmaz.

Burda her çam dünyadan eletek çekmiş gibi
Hep sallanır zikreder sevdalı derviş gibi.
Bazen sesler yükselir yayılır ufuklara,
Bazen susar ve dalar murada ermiş gibi!.

***

Köy ile koru arasında etrafı asırlık ceviz ağaçlarıyle çevrilmiş meyilli bir çimenlik vardır. Sol köşesinde yalnız ön duvarı görünen kerpiç yapı, bu yakınlarda eşine az rastlanır bir değirmendir. Bu değirmenin (deryadil) sahibi yetmişlik koca Yusuf köylülerin yalnız azıklarını öğütmez, dertlerini de avutur. Küçücük odasının duvarında asılı duran sedef kakmalı sazı elli yıldır dertliye şifa, yolcuya umut bağışlamaktadır. Meclisine rastlayan bilsin ki o hatıra ömür boyunca unutulamıyacaktır

Değirmenin suyu meydanı iki yandan dolaşır ve sanki değirmende geç kalmış gibi aşağılarda oluklupınarın sularını da alarak nefes nefese koşar, Banaza yetişir.

Gümüş suiar nyasıdır bu yerlerin
Duyduğum hep su sesleri serin serin
Koca Yusuf çal sazını inildesin,
Sular, meydan, Çamlar, pınar derin
derin

Değirmenin hemen arkasından bağlar gelir. Sanılır ki yeşil bir ordu köyü çiğneyip geçerek dağların içine doğru uzanıp gider. Cirit meydanı da olmasa insan Kayabağının içine girdiğinin farkına varamaz. Fakat bir kerre cirit meydanına girince kırmızı toprak boyalı, önleri iğdeli saçakları asmalı sıra sıra evler gülümser. Köy odası tahta minareli cami ile duvar duvaradır. Bu meydan er meydanıdır. Bir bayram, bir düğün bir hıdırellez olmayagörsün. Atlılar meydanda, atsızlar düz damlarda yer alır. Şahlanan kişneyen atlar, kükreyen, nâra atan atlılar koca köyün ayranını kabartır. Kayabağ bir tek gönül gibi çalkanır, haykırır, at oynatır, çomak atar, yaşatır ve yaşar..

Meydan er meydanı şahlanan yağız at
Haykır gümbürdesin meydan yağız at
Atıl oklar gibi, şimşekler gibi
Fırattan Tunaya Arslan yağız at!.

***

Cirit meydanına inen iki yanı ağaçlı yollardan birine sapıp yüz adım yürü Şimdi öyle bir yerdeyiz ki burada yeşil bağ yeşili, kara üzüm karasıdır. Bıkdırmayan, sağa sola kıvrıla kıvrıla çıkan tatlı meyilli bir hıyaban ta.. beşik kayaya kadar gider. Oh işte beşikkaya; temiz bir alın gibi ak, sevimli bir yüz kadar pürüzsüz, benden daha yüksek ne vardır, der gibi keyifli ve çalımlı duruşiyle ne güzel bir büyüklük Beşikkayada serin bir yel saçlarla oynarken, daha ötelerde sıra sıra uzanan renk renk gürbüz dağ yavruların asırt çevirüp Kayabağ üstünden Banaz ovasına bir defacık bakabilmiş olana ne mutludur.

Burada tasalar erir gider. İnsanın kanat açıp uçuveresi gelir. Bağlar, köy, çamlık ve daha aşağılarda Banaz gözlere ve gönüllere dolar dolar.

Gel gönül sürelim bizde safayı
Bu bahar seninle köye gidelim
Yıllardır gurbette çektik cefayı
Kayabağa varup bayram edelim.

Çıkalım dağlara bir akşam üstü
Bizede mürada ermiş desinler
Bağlara yan gelip serelim postu
„Gidenin gelmesi" varmış desinle!.

İŞLERİMİZ

Toprakla savaşır, tarla süreriz,
Pamuğu, keteni, yünü öreriz,
Yapı kurar da içine gireriz.
Biz övünmüyoruz işler meydanda!

Toprakla didiştik getirdik suyu,
Bilsen ne emekle çıkar bir kuyu,
Sularda görürüz şimdi biz ayı,
Biz övünmüyoruz işler meydanda!

Lâdik kırı bina ile doluyor,
Yapıyı kurması ne hoş oluyor,
Çıraklar ustadan dersler alıyor,
Biz övünmüyorüz işler meydanda!

Keserler ses verir demir örsüne,
Kimi işte, kimi bakar dersine,
Boş gezmesin bahtı gider tersine,
Biz övünmüyoruz işler meydanda!

Kızlar dikiş diker, tezgâhlar işler,
Biz boru bükeriz, eğitmen dişler,
Bizi işte bulur baharlar klşlar,
Biz övünmüyoruz işler meydanda!

Ustalık bizdedir, çifcilik bizde,
Gönül insandadır, derglerim hızda
Kafam uyanıktır, gözüm (Biriz)de
Biz övünmüyoruz işler meydanda!

Ahmet Alkaç
Lâdik—Alpınar köy Enstitüsü III cü sınıf talebesinden

Samsun Gazi Kütüphanesi 4251 sayıda Vital Guinet'nin La Turquie d'Asie géografique Administratif tom. pre. 1891 eserinden tercüme.

Samsun'un Tarihçesi

Şefik ALIŞIK

Samsun sancağı, evvelce Kapadokyan'ın aksamından olan eski pont Polemonyak krallığı arazisinin bir kısmı üzerinde icrayi hükûmet eden Pythodoris zevci Polemon zamanında Pont Polemanyak namını almıştır. Burası evvelce tamamen Kapadokya'ya ait bulunuyordu. Ahalisi Adana ile Urfa arasındaki Lenea—Syrie denilen ve renk itibarile Suriyelilerden farklı olan beyaz Suriyelilerdendir. Bunlarda sünnet olmak âdeti vardı.

Karadenize kadar bütün Asyayı fetheden ve bu havali halkını vergi vermeğe icbar eden Firavun ikinci Ramses Sesostris ile beraber bu civara gelmiş bulunmak ihtimalleri çoktur. Hakikatan bunlar asıl suriyelidirler.

İskitler, Mısır hakimiyetini yıktılar. Fakat kendilerine 1500 sene müddetle ödenen vergiyi devam ettirdiler. Ninüs, İskitleri kovdu, vergiyi kaldırdı ve bütün karadeniz sahilinde Asur hakimiyetini tesis etti. Bu havali vilâyetlerinin mebdeleri hususunda arkeoloğlar tarafından yapılmış olan araştırmalara nazaran bu şehirlerin ekseriyetinin temelleri Greklerin bu civarlara yerleşmesinden evvel Fenikelilerle uzun bir zaman ticaret yapmış olan Asurlular tarafından atıldıkları zannolunmaktadır. Müteakiben Asurlular da hâlâ memleketin eski harabelerinde mebzul mikyasta abideleri bulunan Medes tarafından tardedil miştir.

Xenophon zamanında Kapadokya bir kıraliyet haline getirilmiş ve Leuco—Cyirien prensleri de vilayet valileri olmuşlardı.

Tarihte Pont kıralı diye anılan birinci prens, sahte Semerdis'i deviren (yedi İranlı ahfadından olan Mihridate Christes) dir. Sülâlesi meşhur büyük Mihridate'nin ölümüne kadar Pont kırallığına hakim olmuştur.

Pont kırallığı Amastris vilâyetinden (bugün sahilde Ereğli ve İnebolu arasında Amasra namile küçük bir kazadır) Ermenistana kadar uzanan toprağa maliktir.

Vaktaki Pythodories'in zevcesi Pont Polemoniaque Polemonda sukut etti. Pont, Polemoniaque Galatique, Cappadocien diye üçe taksim edildi. Polemon kırallığının ve iki komşu Pontique'kıralhğının bir çok kâin bölgeleri halâ tanınacak bir halde bulunmaktadır. Hatta Polemon şehri bile eski ismini hafif bir tahavvül ile muhafaza etmektedir. Daima eskisi kadar yeşil ve münbit Terme ovası Çarşanba etrafında uzanmaktadır.

Canik sancağının ötesinde Trapezus ve pharnacie gibi mühim şehirleri havi Kapadokya Pon'u içinde aynı vilâyet isimlerinin Trabzon ve Giresun olarak

hafif bir değişikliğile komşu sancağı kurmuştur. Son Mihridat'ın mülkiyetinden bir parça istirdat eden Nicomedein ölümünde bütün bu kırallıklar birleşerek Romanın Pont vilâyetinin teşkil ettiler.

Bizans imparatorları ve Trabzon Commene kıralları hakimiyeti altında bu havali büyük bir sükûnete kavuştu. Bir kısmı hassatan Samsun vilâyeti Yıldırım Bayezıt zamanında Osmanlı imparatorluğu idaresi altına girdi. Memleketin diğer kısmı Fatih Mehmet tarafından Commeneler üzerine yapılmış harplerle fethedildi.

Samsun

Bugünkü Samsun şehri az yüksek bir dağın sırtına kurulmuş deniz kenarına inen ve kumsal boyunca eski Amisus şehrinin üç kilometre cenubi şarkisinde uzanmaktadır. Bu eski Samsun şehri şimdi Kayaburnu denilen burnun arkasına düşmektedir. Bu şehrin harabeleri Avusturyali bir arkeoloğ tarafından meydana çıkarıldı. Şehrin en yüksek mevkiinde duvar bakiyeleri, yarım dairevi kaleler beyaz mermer parçaları ve pişirilmiş toprak gibi tarihî vesikalar hafriyat neticesi bulunmuştur. Bu zat sahilden iki kilometre içeride sütunlara ve Samsun vilâyet konağının tezyinatında kullanılmak üzere alınmış bir çok kabartma tavan tezyinatını havi eski bir kilisenin harabelerini bulmuştur. Bu harabeler içinde tavanı yıkılmış ve içinde gezinilebilen geniş bir su hazinesi bulunmaktadır. Bu hazineye yıkıntılardan teşkil edilmiş bir merdivenle inilmektedir. Bir acem teşekkülü (vaktile eşek ve katırla nakliyecilik edenler) bu harabeleri bugünkü vilâyetin imarında kullanılan taş sütunları istihsal etmek için istismara çalışmışlardır.

Bu faaliyetlerinde çok defalar kıymetlerini takdir edemedikleri ve edemiyenlere sattıkları eski paralar ve san'at eserleri bulmuşlardır. Bir kilometre içeriye doğru, cenup istikametinde toprak biraz derin kazılınca antikalar bulunmaktadır. (bugünkü Armutlu köy civarı) Zaten eski Amisus'un (bu gün Karasamsun denilen mahal) ne derece ehemmiyeti haiz bir şehir olduğu malûmdur. Bu şehir Meletlilerin (Melesyenlerin) Kapadokyaya yerleşmesinde onlar tarafından kurulmuştu.

Athecles'in zamanında Atinadan buralara sütunlar gönderildi ve sonra bu vilâyet Pont kırallığına tâbi kılındı. Mihridat şehri büyüttü, kiliseleri tezyin etti. Vaktaki şehir, onu imha etmeden almak isteyen Lucullus tarafından hücuma uğrayınca şehir müdafii Callimaque ehemmiyeti haiz bütün binalara ateş verdirdi, sonra şehrin hakimi olan Roma askerleri iyi talan yapabilmeleri için yangının önüne geçmekten imtina ettiler. Ve bu suretle eski Amisus tamamile mahvoldu.

Şimdiki Samsun şehri yerine kurulan yeni Amisos Roma imparatorluğu ve Bizans hakimiyeti altında uzun bir sükûnete kavuştu.

Amisos, Justinien tarafından Pont Palemonuquê'tan ayrılmış Halenopont vilâyetlerinin en ehemmiyetlilerindendir. Selçukiler zamanından sonra Amisos ismini kaybederek vilâyet Samsun ismini almıştır. Ve Yıldırım Bayezit zamanından zamanımıza kadar Samsun Türk hakimiyeti altında kalmıştır. Eski Türk tarihçileri Samsun ismini ve bu şehrin tesisini daha eski tarihlere götürürler. Bunu Nuhun oğlu Sam'a atfetmektedirler. Onlara nazaran

Sam kendi ismini arapça Sam olarak bu şehre vermiştir. İkinci hecesi olan (sun) ise bu şehirde bulunan ve şehir halkı tarafından ilâh addedilen bir köpeğe atfen Selçukiler tarafından eklendiği söylenmektedir. (Sun arapçada köpek demektir.) Türkler muhtelif sebeplerle Amisos ismini şehrin bir kısmını teşkil eden ve evvelce mevzuubahs olan harabelerin bulunduğu mıntakaya atfetmektedirler.

Ne olorsa olsun Anadolunun seyrüsefere müsait olması kolaylıkla temin edebilecek iki en mühim akar suları olan Kızılırmak ve Yeşilırmak'tan ayni mesafede bulunan Samsun, Karadeniz sahilinde en mühim mevkii işgal etmektedir. Birinden 50 diğerinden 60 kilometre mesafede bulunan Samsun vilâyeti iktisaden, dahilde memleketin en mühim istihsal ve endüstri merkezlerine bu iki nehir vasıtasile bağlanılabilir. Fakat bugünkü şerait dahilinde kâra tevaffukundan dolayı bu nevi nakliyat maalesef gayri mümkündür. Buna rağmen bu vaziyetinde dahi Samsun Karadeniz limanları içinde dahilde bulunan büyük tüccarların ekseriya tercih ettiği ve ehemmiyetini de daima muhafaza eden bir idhalât ve ihracat merkezidir. İngiiz, Avusturya, Frausız vapurlarının en çok uğradıkları limanlardan birdir. Ticarî kalkınmanın hatırı sayılır nisbette seneden seneye yükseldiği müşahede edilmektedir.

Arkadaşımız Şefik Alışık'ın (Vital Guinet) den Türkçeye çevirdiği bu yazı tarih bakımından tam ve doğru değildir. Samsun tarihile ilgili olanlara yabancı kaynakları tanıtmak istediğimizden bu yazıyı basıyoruz. Tercüme dolayısile arkadaşımıza teşekkür ederiz.

19 Mayıs

Küçük Neticeler :

- Felâket zamanlarında yanında bulunan kimselerden intihap edeceğin arkadaş, iyi zamanlarında intihap etmiş olduğun arkadaşlardan çok daha samimi ve hayırlıdır.
- Bütün beşeriyette mevcut erkek ve dişi her zaman ve daima birbirlerini kovalamaya mahkûmdurlar.
- Hayat bir rüyadır. Bazı kimseler bunu gayet güzel ve bazı kimseler de kâbuslu görürler.
- Kadın para gibidir. Tasarruf etmesini bilmeyenlerin ellerinden tez çıkar.
- Demir dövülmekle, insan hâdiselerle sertleşir.
- Telâkki; insanı hem mes'ut, hem de bedbaht eder.
- Her şey iyi, her şey fenadır; zaman ve mekâna göre ayrılırlar.
- Hayat bir tesadüften ibarettir. Tesadüften istifade ise zekânın bir eseridir.
- Her malûm olan şey basittir. Basit olan şey ise zekânın bir şaheseridir.
- Eğer aşkını bâki kılmak istersen, sevdiklerini yalnız kalbinin sesi ile değil kafanın sesi ile dinlemeyi ve akıl süzgeçinden geçirmeyi unutma!.
- Güzel : cazip olan demektir.
- İmân : inanmaktır; inanmak ise, en büyük kuvvettir.
- Asâlet şecerede değil ruhta aranmalıdır.

Ahmet Sözen

ANADOLUDA İNGİLİZ KÂŞİFLERİ [*]

Roland Syme
İstanbul üniversitesi
Klâsik tarih Profesörü

Emin HEKİMGİL
Tarih öğretmeni

Orta zamanlarda ve daha sonraki asırlarda garbî Avrupadan gelen bir çok seyyahlar küçük Asyadan geçtiler. Bu devirde Suriyeye, Iraka ve İrana giden en mühim ticaret yolları Anadoludan geçiyordu. Bu memleketlere ve bunların arkasındaki bölgelere giden elçiler, tüccarlar, hacılar gibi kimseler doğunun hükümdarlarını ziyarete, baharat, mücevher ve ipekliler almaya ve hıristiyanlığın mukaddes yerlerinde ibadet etmeğe gidiyorlardı.

Bazıları zamanla bu mukaddes yerleri zorla ele geçirmek istediler Dinî emellere, imparatorluk kurmak hayalleri, cehalet, hırs, maceranın da karışmasiyle haçlı seferler meydana geldi.

Anadoludan muhtelif sebepler ve şekillerde geçen bu seyyahlardan çoğu gördüklerini ve kendilerine söylenenleri yazdılar. Bunlar seyahat edebiyatında klâsikler denilen bir çok kitapları meydana getirirlerki bu eserleri tetkik çok cazip bir şeydir. Fakat şimdilik bu eserler bizi alâkadar etmez. Kendilerinden bahsedeceğim bir çok seyyahlar uzun yolculuklarında Anadoluda yalnız bir uğrak ve dinlenme yeri olarak kalmışlardı. Bunlar anadoluda dikkata değer bir çok şeyler gördüler. Fakat onlar çok garip olan bu şeyleri görmek maksadıyla gelmemişlerdi.

Bizim mevzuumuz seyyahlar değil daha ziyade Anadoluda bir şey keşf etmek maksadiyle gelen ve bir pilânla hareket eden kâşiflerdir.

Bu anlamda denebilir ki küçük Asyanın ilmî bir şekilde keşfi 19 uncu asırdan önce olmamıştır. 1830—1840 yılları arasında Anadoluya bir çok bilgili İngiliz kaşifleri geldi. Bunlardan (Arundell) 1833, Hamilton 1835, Ainsworth 1837 ve Fellows 1838 de geldidiler. Bu kâşifler az sonra söyliyeceğim çok kıymetli mühim keşiflerde bulundular. Bunları anlatmadan önce kısaca Avrupada ilk buharlı gemi ile, ilk trenin icat edildiği bu tarihi devri hulâsa edelim. Hamilton 1835 te Samsuna geldiği zaman kendişini getiren gemi Karadenizde görülen ikinci buharlı gemi idi. Bu zamana kadar batı Avrupalı hiç bir kimse mühim ticaret yerlerinde toplanan yollar ve bunların uğrakları müstesna küçük Asyanın iç taraflarına ayak basmamıştı.

Bu sebepten iç Anadoluda bilinmiyen pek çok şey vardı. Hepiniz Yozgat yakınında Boğazköyde Hitit imparatorluğunun başşehri olan büyük Siteyi bilirsiniz. Bu mühim mevki etrafındaki beş kilometre uzunluktaki duvarlarıyla 1834 te bir Fransız tarafından keşfedilinceye kadar meçhul kaldı.

---

[*] Oksford üniversitesi Yunan — Roma tarih konferansiyeri ve İstanbul üniversitesi klasik tarih konferansiyeri Mr. Syme bu konferansı 13 Ağustos 1942 tarihinde Halkevi salonunda vermiş, Türkçeye tarih öğretmeni Emin Hekimgil çevirmiştir.

Bu konferansın İngilzcesi Realite mecmuasının 69 numaralı ve 25 Eylül 1942 sayısında çıkmıştır.

İngilizlerin küçük Asya ile bu kadar alâkadar oluşlarının başka sebepleri vardı. Birincisi İngiliz kültürünün esası olan Yunan ve Romanın dil ve edebiyatını tetkik etmekti. Münevver bir İngiliz kendisine çok yakın olan bu yerleri gidip bulmayı ve görmeyi çok istiyordu; meselâ o (Xenophon) nun 10,000 ücretli Yunan askerile Ege kıyılarından yürüyerek genç Kurus'u İran tahtına geçirmek için Irakta harp ettiğini ve nihayet bin bir müşkülâtla dağlık yerlerden geçerek Trabzon'a geldiğini okumuştu. Ve yine o Romanın meşhur büyük hatibi (Çiçero) nun nutuklarını okuyor ve onun küçük Asyanın çok önemli olan güney kısmının yani Kilikya'nın valisi olduğunu biliyordu.

İkinci sebep ise, Yunan ve Roma devrinin Anadolu tarihinin esası oluşu ve hıristiyanlığın menşei meselesi idi. İlk defa hıristiyanlığı halka yaymak için Yahudi soyundan olmayan Tarsuslu (Pol) adında bir misyoner güney Anadoluda seyahat etmiş ve ilk vaizlerini burada vermişti. Şimdi yüz sene önce iki İngiliz kâşifinin yaptıklarına gelelim. Bunlardan biri Arundell diğeri Hamilton idi.

Arundell güney Anadoluda iki eski şehir yerini Pisidia'nın Apoloniâ ve Antioch'ını keşfetmeğe çalışıyordu. Bilhassa (Antioch) u arıyordu, çünkü (Pol) burada hıristiyanlığı yaymak için vaiz etmiş ve vaizlerinden çıkan bir isyandan dolayı Antioch'dan sürgün edilmişti. Arundell İzmirden yola çıktı ve Alaşehir yolile Menderes ırmağının kaynağındaki Dinar'a geldi. Sonra dağlar arasından doğuya doğru gitti. Akşam üstü Uluborlu denilen bir yere vardı. Sabahleyin uyanıp penceresinden dışarı baktığı zaman şehri süsleyen büyük bir hisar gördü. Hisara doğru çıktı, kale kapısının üstünde Yunanca bir kitabe gördü. Kitabe kırılmış ve parçalidi. Fakat uzaktan Apolonia olduğunu okutacak kadar da iyi kalmıştı. Üzerinde Apolonia kolonisinin şehir meclisinin resmi bir emri yazılı idi. Bu muvaffakiyet ona gittiği yolun doğruluğunu gösterdi. Antioch'un da bu şehirden 25 mil ötede olduğunu biliyordu, böylece yoluna devam etti. Nihayet uzun kemerli büyük bir su bendi olan eski bir şehir harabesini buldu. Bu Konya'nın batısında, Afyon'un güneyinde Eğridir gölünün Kuzey kıyılarından çok uzakta olmayan Yalvaçtı.

Arundell iyi talihli olduğu kadar verdiği hükümlerde de yanılmamıştı. Fakat bir çok bakımlardan o istidatlı bir amatördü. Hamilton gibi değildi. Hamilton tecrübeli bir (jeolojist) idi. Yıldızları tetkik ederek bulunduğu yerin hakiki mevkiini tâyin ediyor ve haritalarını hazırlayordu. Çünkü o zamanda İç Anadolunun ilmî şekilde tam bir haritası yoktu. Biz ona, keşfettiği ve geçtiği yerlerin canlı ve doğru tasvirlerini de borçluyuz. Jeolojik bilgileriyle Alaşehirin doğusundaki volkanik bir yeri eski Yunanlıların (yanan memleket) dedikleri dikkata değer bir yeri buldu. Yine o Giresunun güneyinde dağlar arasında eski kaynakların uzun uzadıya bahsettikleri demir ocaklarını buldu. Çünkü ilk demir ve çelik işçilerinin bulunduğu yer diye söylenen Chalybes memleketi burası idi. Hamilton Karadeniz sahillerinin hinterlandını tetkik etti. Bu bölgenin halkı yabancılara karşı çok dost değildi, Onlarla uğraşmak için ellerinde pek müessir vasıtalar vardı. Meselâ misafirlere zehirli bal ikram ediyorlardı. Xenophon meşhur 10,000 lerin dönüşünde

tesirini tetkik ettiği bu balı yiyenler, uyuşuyor, deli oluyor, hattâ ölüyordu. Hamilton bu balın zehirli olmasının sebebini araştırdı. ve Azalea Pontica denilen bir çalının çiçeklerinden meydana geldiğini anladıki bu çok makûl bir sebeptir. Hamilton bilhassa eski şehirleri ve yolları bulmada muvaffak oldu. Meselâ, Kurus'un yardımına giden on binlerin Dinar ve Kilikya geçitlerinden geçtikleri yolu bilhassa Afyonun doğusundaki Alaşehirden Konyaya giden yolu tesbit etti.

Bu yol Kurus'un tasvir edilen seferlerinde ve Yunan Roma devrinde doğudan batıya giden ana yoldu. Son olarak (Hamilton'u) geçmeden onun çok büyük önemi olan Boğazköy yakınındeki Alaca Hüyük mevkiindeki meşhur Sfenks kapıyı ve heykelleri buldu-ğunu ilâve etmeliyim. Bununla beraber henüz Hititler bilinmediği için muamma halinde olan bu eserin kimlerden kaldığını anlayamadı.

Alaca Hüyüğ'ün keşfi bir asır önce seyyahlara fevkalâde fırsat verdi. Fakat bu keşiflerden başka yapılacak büyük ve küçük ehemmiyetli ve yahut saçma daha bir çok şeyler vardı.

Bunlardan bir çoğunu yine hâlâ bugün Anadoluda görebiliyoruz. Görme diklerimiz ise Anadolunun tarihî imparatorluklar devrine aittir. Bu kâşifler meselâ bugünlerde anadoluda eski devirlerdenberi şöhreti olan Amasya elmalarını yediler. Giresunun kirazlarını, Ankaranın armutlarını ve İngilterede çok kıymeti olan meşhur tiftik keçilerini hayretle seyrettiler. Bir çok yerlerdeki toprakları da tetkik ettiler ve görünüşte verimsiz olan hakikatta ziraat usullerinin ıslâhile çok hububat yetişeceğini ve daha çok nüfusu kolayca besleyebileceğini anladılar. Anadolunun bir çok yerlerinde hüküm süren dere beylerilede buluşabildiler. Meselâ Hamilton yıllık geliri 300,000 kuruş olan Osman Paşa ile Çarşambada, idaresi altındaki araziden bir yılda 100 bin kilo buğday alan Emir beyle Boğazköyde, ve bu devirde Yozgatta oturan ve hüküm süren Çapanoğlu ailesinden birisile de buluştu. Bu ailenin en mühim bir uzvu tahminen 1805 senesinde öldüğü zaman Amasya ile Kayseri arasındaki arazi kontrolsuz kaldı. Derebeylerinin kuvvet ve servetini hükümet merkezinin kıskandığını söylemeğe lüzum yoktur. Bu şekilde gittikçe derebeyleri azaldı, bunların ortadan kalkmasiyle Anadoluda merkeziyetçi modern bir idare kurulmaya başlandı. Fakat Sultanlar bu işi başaracak kuvvet ve kudrette değillerdi.

Yüzsene evvelki keşiflere gelelim : 19 uncu âsrın sonlarına doğru keşifler daha ince ve daha dikkatli yapılmaya başladı. Artık eski şehirleri bulmak Yunan ve Latin kitabelerini kopye etmek, kısa bir zamanda toprak üstündeki şeyleri görmek kâfi değildi. Kâşifler eski yerlerde ilmî kazılara başladılar. Hafriyat yapılan yerlerin çoğu kıyılarda çok iyi bilinen, harabeleri en iyi muhafaza edilen yerler, meselâ Bergama ve Efes gibi şehirlerdi.

Fakat tarihte çok meşhur olmayan bir çok yerler de kazıldı ve şayanı hayret neticeler elde edildi. Ayni zamanda bilginlerin alâkaları da gittikçe artıyordu.

Küçük Asyada Yunan ve Roma devrinin çok müessir olduğu ve bir çok eserlerin bu devirden kaldığı doğrudur. Fakat Anadoluda Lidya, Frigya ve bunlardan daha eski olan Hitit medeniyeti vardı.

Hakikatta Hitit'lerin keşfi tarih ve

arkeolojinin son kırk sene içinde en büyük zaferi olmuştur. Hitit'lerin keşfile biz Anadoluda Boğazköy, Alacahüyük ve bir çok yerlerde görülen abide ve medeniyetlerin Mısır ve Asur kaynaklarının Hitit adını taşıyan kavimden kaldığını anlıyoruz. Gerek Hitit'ler ve gerekse Anadolu abideleri uzun zaman bir muamma olarak kaldı. Hamilton Alacahüyüğü keşfettiği zaman ne yapacağını bilmedi, gördüğü eserlerin Asurlardan, Friklerden ve hatta Keltlerden kaldığını münakaşa etti. Fakat diğer bir âlim hakikatı keşfetti. Sayce 1878 de dahiyane bir buluşla bu abidelerin Hitit'lerden kalmış olduğunu ileri sürdü. Fakat bu tez yıllarca çok acı tenkitlere uğradı. Nihayet 1908 senesinde Boğazköyde Hitit imparatorluğunun arşivinin keşfi ve 1914—1919 harp sırasında bu eserlerin okunmasile meydana çıktı. Bugün Hitit'ler hakkında çok bilgimiz vardır.

Hitit anıtlarının tetkikinde büyük yardımı olan diğer âlimler Ramsey ve Hogarth'dır. Burada bilhassa geçenlerde 88 yaşında ölen Ramesy'ı ayrıca anmak isterim.

Hayatının 60 senesinden fazla bir kısmını yorulmadan Anadolu tarihinin muhtelif devirlerini, devamlı olan Anadolu medeniyetinin büyüklüğünü ortaya koymak için çalışmış ve tetkik etmiştir. Nihayet Hitit'ler hakkındaki bilgimizin artışına hizmeti dokunan Profesör Garstang vardır. Bu zat 1910 senesine kadar yapılan tetkikleri [Hitit'lerin memleketi] adile bastırmış, ikinci defa 1929 senesinde ise bu kitabı Hitit imparatorluğu adile çıkmıştır.

Gördüğümüz gibi 1914—1919 harp yılları arasındaki keşiflerin çoğu yabancılar İngiliz, Fransız ve Almanlar tarafından yapıldı. Bununla beraber bu tarihten sonra Türk arkeolojisinin keşiflere büyük yardımı dokundu. Anadolu tarih ve arkeolojisi artık Yunan ve Roma tarihi için değil, Anadolu medeniyetinin meydana çıkarılması için tetkik edildi. Yeni Türkiye bu işde en büyük yardımda bulundu. Alacahüyük mevkiinin hafriyatı Türk Tarih Kurumunun nezareti altında büyük bir muvaffakiyetle başarıldı.

Ayrıca diğer bir çok yerler araştırıldı. Meselâ Samsundan çok uzakta olmayan Akalan'da poteri bulundu. Ve yine 1940 senesinde demir yolu üzerinde (Dündartepe) de yapılan hafriyat Hitit'ler devrinden daha önceki bir medeniyeti meydana çıkardı. İstikbalde Anadoluda daha bir çok dikkate değer şeyler göreceğiz.

HASANOĞLAN' DA (1)

Kazmayı yere vurduk Hasanoğlan inledi,
Kara toprak titredi, şen gönüller dinledi.

Bu vuruş, vuruş idi, trenleri durdurdu,
Bu vuruş boz kırlara, çelik yapı kurdurdu.

Enstitü ne demekmiş, anlattık bilmeyene,
Müjdeler gidiyordu kendine gelmeyene.

Hasan Âli Yücel der: nasılsınız çocuklar,
Sağol sağol dedikçe dalgalandı bulutlar.

Kalbimizde bir ateş, köylü için yanıyor,
Köylünün yarasına birer merhem konuyor.

Gaye köye doğrudur, dinsin köyün dertleri,
Bir nesil yetişiyor, köyün yağız mertleri.

Bu gayeler uğruna, kaynaşıp koşacağız,
Bu gayeler uğruna coştukça coşacağız.

Bugün Hasanoğlan'da, yarın güzel vatandayız,
Tuttuk yolu gideriz, bir hızlı inandayız.

Veli Erdemir

(1) Akpınar köy enstitüsü talebeleri 1941—1942 de Hasanoğlan köy enstitüsüne yardıma gitmişlerdi.

Çocukluk Hatıralarım

Leylâ GÜRGÜN

Yeni yıla girerken gözümün önüne gelen ilk şey çocukluğum oluyor. O tertemiz, saf, henüz acı nedir bilmiyen mektep sıralarında geçirdiğimiz şen günler, hayatımın en mes'ut günleri olmuştu.

Yaramaz, haşarı, ele avuca sığmayan, hattâ delice muzipliklerime rağmen kendimi etrafa az çok sevdirebilmiştim. Doğrusu (Notre - Dame - de - Siyon)nun temamen bir manastıra benziyen o dört dıvarı arasında hem de leyli olarak sörlerin dilediği gibi ağzımızı kapatıp uslu oturmanın imkânı olamazdı. Bu yaramazlıklar yüzünden aldığımız cezaların haddi hesabı yoktu. Hiç unutmam bir gün en çok güldüğümüz ve, bizi en çok eğlendiren vak'a şu olmuştu. Akşam yemeklerinden sonra yatmaya gitmeden evvel teneffüslerde bize bakan (Mère Ange) dı. Bu kadın sevmediklerine karşı çok sert, sevdiklerine ise çok iyi, hakikaten ismi gibi melekti. Buna rağmen zavallı kadının ismini, burnunun sivri şeklinden ve bize daima geceleri baktığından dolayı (Hibou) yani "gece kuşu,, koymuştuk. Bu kadının zayıf noktası korkaklığıydı, hakikaten en ufak şeyden ürker, olur olmaz şeylerden heyecanlanırdı.

Çocukluk olacak, bir gün bütün arkadaşlar toplanarak onu korkutmayı kararlaştırdık. Arkadaşlarım söze tutacaklar, bende usulca kaçacak, planımızı tatbike koyulacaktım. O gece yatma zili çalmadan evvel çocuklar (Mère Ange) in etrafını sarmış tatlı hikâyeler anlatmakta iken ben teneffüshanenin büyük ve gıcırdayan kapısını oldukça heyecanla açmış koşa koşa koridoru geçerek yatakhaneye gelmiştim. El çabukluğıyla odanın bütün ampüllerini çıkartıp saklamış ve yine tekrar koşarak teneffüshanedeki arkadaşların yanına dönmüştüm. Tabii yatma zili çalındığı zaman hepimiz her zamankinden daha uslu, ikişer ikişer yatakhanenin merdivenlerini çıkıyorduk, o ise bizim bu fevkalâdeliğimize tuhaf tuhaf bakıyor «Acayip ?... bu çocuklar bu gün nedense pek uslu.» demek istiyordu. Nihayet yatakhaneye geldiğimiz zaman, «Elektrikleri yakın» emri üzerine, düğmeyi çeviren talebe « ışık yok» derdemez bir feryat kopmuştu etraftan imda a a a t . . . . korkuyoruz.... hırsız va a a a r . . . . diye seslerimiz yükselirken, odanın hâlini bir görmeliydi; elimize geçen herşeyi birbirimize atıyor, terlik, yastık, hattâ yorganlar havada uçuşuyordu. Zavallı (Mère Ange) Jın «Bu rezalet nedir? gürültüyü kesin, yarın hepiniz cezalanacaksınız» , diyen gür ve kalın sesi bizim bağrışmalarımız arasında kayboluyordu.

Dışardan getirilen büyücek bir lamba imdadına yetişti. Ve odamızda oldukça bir sessizlik oldu.

Işte o gecemizi de böyle bir yara - mazlıkla bayram varmış gibi tatlı bir neş'e içerisinde geçirmiştik.

* *
*

Sene içinde birçok müsamereler verirdik. Bunlardan en güzeli ve rağbet bulanı şüphesiz ki "Yeni yıl,, için hazırladı - ğımız temsiller olurdu. Bu temsillerde en çok muvaffakiyet kazandığım, Pren- ses Kontes, ve bunların zıttı olan, di - lenci ve çingene kızı rolleriydi.

O sene de yine yılbaşını iyi kar - şılamak ve şereflendirmek için (Pren ses Mitsuko) yu sahnede canlandıra - caktık. Bu, oldukça maharetle oynan - ması lâzımgelen bir Japon Prensesinin acıklı hayatıydı. Bu yüzden rol, üç talebe üzerine inhisar ediliyordu. Ara - larında ben de olduğum halde, rolü bana vermek niyetinde olmadıkları belliydi. Çünkü oynadığım piyeslerde ekseriya neş'eli ve güldüren şahsiyet - leri canlandırırdım. Hiçkimse yüzü da - ima gülen ve neş'e içinde bulunan benim de hassas bir tarafım olabile - ceğini tahmin etmiyordu. (Prenses Mit - suko) rolünü büyük bir arzuyla isti- yordum. Yalvardım, günlerce sızlandım ve nihayet baş rolü elde edebildim.

O günü hatırlıyorum. Salon baştan sonuna kadar hınca hınç doluydu. Böyle olmasına rağmeu bizde en ufak he - yecan bile yok, hepimiz oynıyacağımız roller için memnun görünüyorduk. Ni - hayet perde açılıyor. . . . . ve onu takibeden iki seansla sona eriyor.

O kadar çok alkışlanmıştık ki, hiç unutmam o alkışlar içimi büyük bir zevkle doldurmuştu ve etrafa prenses reveransımı yaparken hakikî hayatın da oynadığımız rol gibi pürüssüz, güzel, sa - adet dolu olduğunu tahmin etmiştim...

Tesadüfler tuhaftır, aradan dört beş sene geçtikten sonra bir gün tramvay- da müdiremize rastlamıştım. Bu buluş - ma okadar heyecanlı ve hoş olmuştu ki. O, benim gibi eski ve yaramaz bir talebenin, hanım hanımcık, uslu başlı karşısında, duruşuna ben ise, müdiremizi görmekle bütün teferruatıyla hatırladığım mektep hayatım için, çok memnunduk.

«O . . . Jale, nekadar büyümüşsün de, işittiğime göre evlenmişsin. Fakat bu ne hakikatsızlık, artık mektebe uğra - maz olduñ, insan hiç hocalarını, büyük- lerini soruşturmazmı?.. Nasıt bâri mes' utmusun? Bu son cümle içime bir ok gibi saplanmıştı. Her şeye rağmen gül- meye çalışarak "evet,, demiştim. Fakat hassas ruhlu müdiremizin elini kolumda hissetmiştim.

«Sahimi kızım, bu söylediklerin doğ - rumu?. . . . . Fakat gözlerin bana böyle söylemiyor» . . . . . .

O Kadar fena olmuştum ki gayri ih - tiyarı gözlerim dolmuştu «evet, diledi - ğiniz prenses olamadım.» demiştim.

Mektep sıralarında hayatı pembe görüyor, saadeti muhakkak olarak bek- liyor, hattâ kolayca elde edileceğini tahmin ediyordum. Halbuki hakiki ha- yatta en ufacık bir saadeti elde etmek için çok. . . . . hem pek çok didişmek lâzım. Uğraştığı halde bir şey kazana mazsa o zaman insan ne yapar?. . . . . Her halde bu biraz da şans mes'elesi.

. . . . . .

Konuşmamıza Tramvaydan indikten sonra mektebin kapısı önünde de devam etmiştik. Güzel nasihatlarını dinledikten sonra, benimle bu kadar yakından alâ kadar olan iyi kalpli müdiremizden ay- rılmadan evvel «Haftaya yeni seneyi hoş karşılamak için temsiller hazırladık, Seni muhakkak bekleriz.» Demişti.

İşte yeni yıl bana yine bu eski ha- tıraları canlandırdı.

SON YER SARSINTISI MÜNASEBETİLE

27/11/943 tarihinde vukua gelen yer sarsıntısı Samsun, Amasya, Tokat, Çorum, Çankırı, Kastamonu ve Ordu vilâyetlerinde büyük hasar ve zayiata sebep oldu.

Bu vilâyetler içerisinde en büyük hasar ve insan zayiatı da Samsun vilâyetine isabet etti. Alınan en son ve kat'î rakamlara göre zayiat ve hasar şu suretle hülâsa edilebilir.

1 — Ölü adedi : (1371) Ağır yaralı (461) Hafif yaralı (697)

2 — Tamamen yıkılan bina adedi : (8070) Çok hasar gören bina adedi (4288) Az hasar gören bina adedi (2787)

Vilâyetimiz dahilinde de hasar ve zayiat en çok Lâdik, Havza ve Vezirköprü kazalarına isabet etmiştir.

Kaza merkezlerine ve köylerine isabet eden hasar ve zayiatı şöyle bir cetvelde hülâsa edebiliriz.

Kasabanın adı	Ölü	Ağır yaralı	Hafif yaralı	Yıkılan bina	Çok ha- sar gören bina	Az hasar gören bina
Samsun merkezinde	8	6	34	121	150	591
» köylerinde	—	—	—	55	99	176
Vezirköprü merkezinde	170	44	50	583	367	311
» köylerinde	366	32	84	2550	825	547
Havza merkezinde	—	—	—	77	5	—
» köylerinde	396	131	484	2987	1052	—
Lâdik merkezinde	90	37	—	244	255	—
» köylerinde	313	165	—	1031	281	—
Bafra merkezinde	8	—	20	11	24	560
» köylerinde	—	—	10	43	183	139
Terme merkezinde	—	—	—	3	—	155
» köylerinde	—	—	—	42	—	106
Çarşamba merkezinde	3	6	8	21	219	61
» köylerinde	1	—	7	186	653	—
Kavak merkezinde	—	—	—	6	7	19
» köylerinde	16	40	—	153	153	115

Bu tabloya nazaran Samsun vilâyetindeki ölü sayısının % 20 si kasabalara o/o 80 ni köylere, keza yıkılan ev adedinin o/o 13 ü kasabalara; o/o 87 si köylere isabet etmektedir.

Samsun merkezi de 58 saniye ve şimdiye kadar görmediği bir şekilde sallan - mış olduğu halde, yani tereddütsüz Lâdik ve Vezirköprü kadar sarsıntıya maruz kaldığı halde pek az zayiat vermiştir. Keza yukarıki rakamlar kaza merkezleri -

nin de köylerine nisbetle daha az zayiat vermiş olduğunu göstermektedir.

Bunun en kolay izahı Samsun şehrindeki binaların sarsıntıya karşı çok sağlam olmaları ve keza kaza merkezlerindeki binaların da köylerdeki binalara nazaran daha sağlam olmalarıdır, eğer Samsun şehrinin binaları bilfarz Vezirköprü ve Lâdiktekiler gibi olsaydı bu sarsıntı yüzünden Samsun'un vereceği insan zayiatı binlerle ifade edilirdi.

Bu netice bizi şaşırtan bir netice değildir. Maalesef köylerimizdeki barınma vasıtaları, meskenlerimiz o kadar iptidaî ve o kadar gayri fennidir ki niçin yıkıldı diye değil nasıl oluyor da ayakta durabiliyor diye hayret etmek icabeder.

Dört senedenberi yakamızı bırakmıyan yer sarsıntısının sebep olduğu insanca büyük zayiat hep bu iptidaî ve gayri fennî meskenlerin neticesidir.

Bu güne kadar bundan hiç ders almadık ve hatta; yıkılanın veya hasara uğrıyanın yerine daha kötüsünü kurduk ve kendi elimizle kendi mezarımızı kazdık.

Bu kadar kötü şeraitle yapılmış iptidaî köy meskenleri yanında zahirî şekilde sağlam gibi görünen muhteşem binaların da yıkıldığı görülmüştür.

Fakat bunlar bizi şaşırtmamalıdır.

Şekli zahirisile sağlam hissini veren (gerek şahsa ait gerek resmî) bu binaların da; yapılan tetkiklerde hatalı oldukları görülmüş ve bu hâl bize ümit vermiştir.

Evet ümit vermiştir. Demek ki; bu gibi hatalardan salim olarak yapacağımız binalar memleketimizde vakua gelmekte olan yer sarsıntılarına dayanabilecek, hiç olmazsa insanca bu günkü kadar fazla zayiata sebep olmıyacaktır.

Kanunlarımız mutatabipliği menetmiştir. Buna mukabil maalesef büyük şehirlerimizde bile bir çok büyük inşaat hatta betonarme inşaatı cahil usta ve kalfaların elinden çıkmaktadır. Betonarme olarak yaptıracağı ve dünya kadar para sarfedeceği bir binayı kalfa eline teslim etmekte beis görmeyen bir kimsenin; binasının enkazı karşısında taliine ve betonarmeye sövmeye hiç hakkı yoktur.

Bu; cehaletimizin tabii bir neticesidir.

Bu cehaletin peşi sıra bir de onun kadar hatta daha korkunç olan hiyanet geliyor.

Proje güzel, hesaplar fevkalâde, fakat çimentodan çalıyoruz, kireçten çalıyoruz, taştan çalıyoruz, işçilikten çalıyoruz, çalıyoruz, çalıyoruz.

Akla, hayale gelmiyecek şeylerden çalıyoruz... Ve bu güzel projeye, güzel hesaplara rağmen yapılan bina bizi; bu çalmalar yüzünden yine hüsrana götürüyor. Yine enkaz yığınları karşısında elimiz böğrümüzde ve şakağımızda düşünüyoruz.

Biz kendi kendimize cehaletimizi ve hiyanetimizi haykıramıyoruz amma;.. yer sarsıntısı bunların ikisini de affetmiyor ve cehaletimizle hiyanetimizi binlerce yurttaşımızın hayatı bahasına bütün dehşetile yüzümüze çarpıyor.

Ne yapmalıyız?

Tecrübeler göstermiştir ki yurdumuzun hemen her bucağı yer sarsıntısına maruzdur. Bu itibarla bütün yurda şamil olmak üzere; şehir, kasaba ve köylerimiz

için; yer sarsıntısına mümkün mertebe mukavim yapı tiplerini derhal tesbit etmeli ve bunu derhal kanun haline getirerek tatbika başlamalıyız.

Geçenlerde; köyünde yaptırdığı üç katlı kârgir binasının yıkılmasından biraz da hayretle bahseden bir köylü gördüm.

Dünyalar kadar arazi bomboş dururken Türk köyünde üç katlı kârgir bina yapmak (nasıl yapılmıştır Allah bilir) sadece gülünçtür ve bugünkü neticeler göstermiştir ki cinayettir de.

İşte bütün bunların önüne ancak kanun haline getirilmiş talimatnameler ve yeni yapı tipleri geçebilecektir.

Nafia Vekâletinin Erzincan zelzelesinden sonra hazırlamış olduğu güzel bir yaptırma talimatnamesi olduğu halde kanuniyet kesbetmemiş olduğundan tatbikine hemen de muvaffak olunamamıştır.

Son gelen gazetelerde; böyle bir kanun lâyihasının meclise verilmek üzere hazırlanmış olduğunu memnuniyetle okuduk. Yapılacak işlerin birinci safhası budur. İkinci safha bu mevzuda milletçe uyanık ve bilgili olmaktır. Bu bakımdan Türk köylüsünün eksikleri pek çoktur.

Her sene mısır mahsulünden dolayı hudutlarından içeriye milyonlarca lira giren Çarşamba kaza merkezine girerken gördüğümüz binalar filimlerde seyretiğimiz Afrika kabilelerinin meskenlerini hatırlatıyor, o kadar iptidaidir. O halde yapılarımızın böyle oluşu kat'iyen parasızlıktan ileri gelmiyor.

Paramız var fakat görgü, zevk ve insanca yaşamak bilgisi ve isteği yok. Bütün bunlar büyük Köy Kalkınması davasının içine giren şeylerdir.

Türk köylüsü şu son harp seneleri içinde, hayatında hiç görmediği kadar para gördü Fakat yaşayış tarzı bugün dünkünden bir hatve ileri gitmiş değildir.

O halde köy kalkınması köylünün zengin olması değildir. Bu kalkınma için zengin olmak lâzım fakat hiç kâfi değil...

Eğer köylü; bilgice, görgüce kafa ve ruh bakımından hazırlanmış ve yükselmiş olmazsa para bilâkis zararlı alet hâline geliyor. Köylüyü bu bakımdan mümkün mertebe çabuk ayaklandırmak lâzım. Bu ise .... aylık hatırı için ve zorla köylere gitmiş memurlarla yapılacak bir iş değildir.

Hayır, hayır bu; Türk milletinin kalkınması dâvası büyük dâvadır. Bu ancak: bu dâvaya: tepeden tırnağa kadar, bütün zerrelerine kadar inanmış genç insanların hayattan alacakları en büyük tadı... Bugünkü Türk köyünün, kafalarımızda ve yüreklerimizdeki Türk köylü haline gelmesinde bulucak genç insanların; muayyen proğramlarla, dalga dalga köye akın etmesile başarılabilecektir.

Bu maksat için yetiştirilmiş kızlı, erkekli üniversite gençliğinin ve Üniversiteyi yeni bitirenlerin bu aşk ve bu imanla köylere koştuğunu gördüğümüz gün; bütün davalarımızla birlikte köy kalkınması işinin de çözüleceğine inanacağız.

İLERİ

YOK ve KER
KELİMELERİ MÜNASEBETİYLE

Aşağıdaki mektup Şirvan öğretmenlerinden Hasan Ünbay tarafından dergimize gönderilmiştir. Biz de aynen sütunlarımıza alıyoruz.

19 Mayıs

Sayın Kâzım Dilcimen'e

29 Birinciteşrin günlü YOK, KER kelimeleri üzerinde incelemeleriniz münasebetile :

İşin içine girmeden önce şunu söylemek isterim ki ben bu işte sizin kadar yetenekli değilim. Ben daha ziyade noksan kalmış kısımları açıklamaya çalışacağım, Bu hususta bir kusurum olursa şimdiden bağış dilerim.

YUK ve YOK kelimeleri : Y ile K Türkçede daima birşeyin varlığını kaldırma anlamında kullanılmıştır: Yok; tükendi varlığı kalmadı hiç olmadı. Yak : varlığını kaldır. Yık; varlığını kaldır. Yuk; Varlığından pek ince bir şey. Yok ; yukadan daha kalın bir varlık, bulaşık. YIKA; varlığını kaldır. Bu kelimeler iki yönden görülüyor; Ad işleme (fiil). Şimdi burada iki «yok» var. Birisi ad öteki fiilden gelmektedir Türkçede O harfi çokluktan, kuvvetten anlatır. Meselâ: Koy; tamamen koy, kır incelt, kir: daha çok ince demektir. Buna göre, şöyle yazmak mümkündür. YIK: yıkmaktan değil, çok ince leke. YUK : dahaca kalın, YOK: daha kalın leke demek olsa gerektir. Ancak, yok: Bulaşık anlamına gelenden daha kalın bir O ile okunsa yeridir. Hattâ YOGUN: kaba bir adam yani iyi bir insanda aranılan incelik yok demektir. Yoku'un renk, iz ve koku anlamına geldiği fikrine iştirak ederim. Çünkü yoku ancak hissetmek suretiyle anlarız. Yemek konusunda; Bulaşık, aştan iz bol, yahut bulunur demektir. Bu da katiyet vermektedir. İçdonu yerine içdon kullandığı doğrudur. Hattâ saçayağı denemezde «sacayak» denir.

YAK la YAĞ arasında bulduğumuz karşılığı saymıyorum. Çünkü yağ kelimesi yağdan inceleme, AG ve AGARTI, ABARTI «süt yoğurt v. s.» kökünden çıkmaktadır. Ayrıca yağda «akmak» anlamı da vardır. Ölüsüne acıyan bir adama—ateş düştüğü yeri yakr — denildiği gibi, bu kızak yağ gibi kayar derler. Birinci de ateşin yakıcı olduğunu anlatmakta, ikinci de yağın akıcı olduğunu anlatmaktadır ki kannığıma göre yağmur sözü de buradan çıkmaktadır. Yak yok sözünün yakınlık izhalinde dediğimize inandım. Fakat bir mefhum ifade eden bu iki kelimeyi izafet haline sokarak yağ yoku dememize aklım ermedi. Düşünceme göre sizi doğru yoldan ayıran sebep şu olmalı: Ayrı ayrı kökler üreyerek bazan müşterek bir kelime yapabilirler. Yalnız

yak yuk kadeş sözünden tarihteki Kadeş muharebesinin manasını daha iyi anlayorum. Yuk kelimesinin şöyle bir üremi daha vardır. YUKUNTU. Bulaşık ve suyu mânasına kullanılmaktadır Burada hayatın izi anlaşılmaktadır. Bir de Yuka kelimesi vardır ki buna biz yufka diyoruz. Bu az derin, ince, yenlik anlamına gelmektedir. O kızın aklı çok yuk, yuka dereden geçliri Ayağımın altı yuka imiş.

Birde y harfinin kalkmasiyle mânasının dğişmediğini söyliyorsunuz. Malûm bir kaziyenin akside sahihtir. Yâni sesli harflerin başına y gelince kelimenin anlamı değişmiyecektir; okunmak yokunmak olacaktır. Böyle bir kelimenin varlığı dilime pek yatışmıyor.

İbnil - Mühenna'nın (Okdı) tercemesi (ahdı) olsa imiş, anlamına ne güzel uyacakmış. Mamafi ok gibi boşaldı demek olur.

Ok sözünü düşündüm, düşündüm; okumayı çıkaran bir mâna bulamadım. Fakat ok hadisesini anlatınca okuma sözünün ok hadisesinden çıkacağına inandım. Hicretten aklıma geldiğine göre Ankara, Çankırı dolayısında düğüne komşuları halâ okurlar.

Ok'la Mum kelimesi karşılaştırılırken bunların arasındaki hadiseye dikkat edilmemiş: Ok savaş için bir yol, bir okuntu; mum ise dostluk, misafirlik için bir okuntudur. Hattâ bu meyanda sabun bile gönderilir. Bu daha ziyade tarih işidir. Davul, Zurna, Ok, Kılıç türlü türlü okuntular ve yollardır.

Acaba ok kelimesi nerden çıktı? Bence bu söz ok biçiminde atılan değneklerin sesinden uvu uvu ovu ouk tan çıkmış olmalıdır. Yovuş keiimesinin yok'tan doğma iz bırakan birşey olduğu iddia ediliyor. Yovuş kelimesine daha çok yakın olan (Yokuş) kelimesinde böyle bir mâna bulamıyorum. Ve sanıyorum ki; yovuş, yuvarlaktan gelmiş olmalıdır.

Ok,un Yükseklik Uzunluk ifade ettiğine bende şöyle katışırım. Büyük; aslında boy - ok olmalıdır; yani boyu yüksek boyu uzun demektir.

Balavus'la balafur'u karşılaştırıyor, beraberlik buluyorsunuz, buna inanıyorum. Fakat boğarsak'la boğazsak arasında bulduğunuz beraberliğe bir türlü aklım ermedi. Çünkü boğazsak; boğazına düşkün demek olduğu halde boğarsak: peşine boğalar dolaşan inek demektir. Bu mecazen insanlar içinde kullanılmaktadır.

Ok'la okarı arasındaki münasebete gelince; ok, atılan, uzanan uçan birşeydir: Yılan oklandı. Kuş gibi gitti v. s. Ok ise yukardan daha iyi gider, Ok zaten topraktan değil, yukardan gider. Okarlamak uçarı bir yer almak olduğu gibi yokuş yokorlanan bir yer demektir. Okşamak; gönlünü yukarı etmek, yukarlatmak demek olsa gerektir. Oğmak kelimesinin ok aslından değil de sesten, gıcırtıdan alınme bir kelime olduğuna saptanıyorum. Suğ: Eski dilde cenaze demek değilmidir? Ve yuk, yok aslından gelmekte, eski inanışlara göre ruhu ayrı yaşıyan bir ceset demek. Yani onda hayattan nışan var, yok var demektir (Yuklama = Uyuma) nın da buna benzer birşey olduğunu yukarda açmıştım.

KER kelimesine gelince : Töngel'li mesleutaşım «Ger» kelimesi ile size bir esrbet verdiğine değil bir ilham verdiğine kaniim. Ancak dediğiniz gibi Ker

inek, Ker - öküz değil; Ger - öküz denildiği gibi doğru olsa gerektir. Çünkü «Ger» birkaç anlama geldiği gibi Ker de birkaç anlama gelmektedir. Ger - öküz deki ger Gerimli sözünün kökü dür. Ve bu dolaylarda boylu, boslu, iri ve yakışıklı anlamına gelmektedir. Ger tekbaşına; ganca ve acı, keskin bir tad anlamına gelmektedir. - Teşinin geri yok - dendiğinde iplik eğirecek bir ava cın gancası yok demektir. Bundan baş ka, bu yağ ger çadıyor. Bu çökelikte ger tadı var denmesi onda, acı, keskin ve kuvvetli bir tadın olduğunu anlat maktır. Hatta Bura Mal Müdürü Kayseride ger peynirlerin üzerini kaplıyan ve tadı dediğiniz gibi olan birşey oldu ğunu söylüyor.

Kalıpsandım, dilekçeler uladım;
Boy-bosuna uygun olan biçimde.
Doymak için gözlerimle yaladım.
Sen gidince bir ger kaldı içimde.

Buradaki ger; acı, keskin bir tad demektir, belki de geğirmekten geliyor. Diğer ger sözü ise germekten geren yani ganca anlamında iken sonra gerim sözü çıkmış ve bu da enli, boylu yakışıklı ve hatta anlattığınıza göre gözel manasını üretmiştir. Bundan başka bir de gerek sözü yok mu? Gerek : doğrusu, yakışığı demek oluyor. Gerilen birşey şüphesiz doğrudur. Yakışık anlamı da her halde sonradan çıkmıştır. Gerinmek, gerneşmek aynı üremin kelimeleridir.

Ker sözüne gelince, bunu yine üremlerinde aramak doğru olsa gerek Kerpiç; içi kip olan, kertik, bıçakla az kesilen, kerti, bayat. Kersen, enine, boyuna kesilmiş kab, 1. de kiplik ve kuvvet anlatıyor. II. de kesilmek III. de bayatlık yanı kesilmeyi müteakıp olan ahval IV. de yine kesilme anlatmaktadır. Demek Ker'in manası kuvvetli olan ve kesen demektir. Keleş kelimesine gelince; Türkçede, el - ayak ağız - burun Kelle - Kulak v. s. güzellik ifade eden mefhumlardır. Kelimenin, büyüklük ve güzellik anlatan bir sembol olduğuna şüphe var mıki? Ve yine şüphesizki hayır. Bence Keleş sözü Kelleş sözünden doğmadır; yiğit ve yakışıklı olduğu görülmektedir. Sayın Dilcimen'in; bu böyleyken beni Arapça Kerr sözünün Türkçe Keleş ürettiğine nasıl inanırsınız. Milliyetimden, asaletimden nasıl ayrılabilirim. Sizin gibi büyükler hassasiyetimizi kollamalıdırlar. Bir ecnebi yurdundaki coğrafya isimlerinin Ortaasyadan geldiğini anlatıyor da, biz Arapların Ker ve fer sözlerini bizden aldıklarını niçin kabul etmiyelim. Dizimin feri, gözümün feri tükendi; yağ ferli, biber ferli diyenler acaba arapça bilenler midir?

Yalnız bu makalenizde size şundan dolayı minnettarım ki; Bursa zindanlarında «Aslı ile Kerem» i yazan Ahmet paşanın bunu nerden aldığını anlıyorum. Ve yine görüyorum ki halkın dilinden alınan halkın içinde ebediyet buluyor, ölmüyor ve yaşıyor.

Fakat Sayın Dilcimenim; içimize, kendimize dömek saati her zamandan daha yelin çalmaktadır. Bir sancak altına toplanır gibi toplanacağız. Hoşça kalınız Dilcimen'im.

Not ; Birde Kerendi sözü vardırki Tırpan demektir.

Samsun ve Dolayında Yaşıyan

KELİMELER

I

Kâzım DİLCİMEN

ÇAPAR Bu yazıyı okuyacak olan Samsunlular veya Samsunda yerleşmiş bir durumda bulunanlar «Çapar» kelimesini o kadar çok ve bol kullanırlar ki onu konu yaparak bir makale yazdığımıza belki de şaşacaklardır. Fakat Karadenize hiç çıkmamış hele Samsuna hiç gelmemiş olanlar bu kelime ile - birincilerin çabucak anlıyabilmelerine rağmen - neyi kasdettiğimizi anlıyamıyacaktır. Çünkü, bu kelime onların arasında Samsunluların kullandığı anlamda yaşamamaktadır. Bilinen lûgatlerde sözgelimi «Kamusu Türkî» de hatta T. D. K. nun yayımlarından olan «Türkçe Zözlük»te de bu kelime Karadeniz kıyısında bilinen anlamda kaydedilmemiştir.

Halbuki bu kelime, su katılmamış halis Türkçe bir kelimedir.

Edebî dilimizi bilen ve kullanan aydınlarımızın, ekseriya, Karadeniz yalısında konuşulan Türkçeye pek güvenemediklerini sanıyoruz. Oysa ki kesîf bir Türk zümresinin yerleştiği tarihen malûm olan bu kıyıda elbette yakası açılmamış Türkçe kelimeler bulunacaktı. İşte onlardan bir tanesi de konumuz olan «Çapar» dır.

Çapar; mavna, mavuna diye söylenen kelimenin tam Türkçe karşılığıdır. Mavuna, arapça ma'una kelimesinin bozuk bir şeklidir, anlamı da biraz değiştirilmiştir.

Karadenizin Anadolu kıyısında malûm olan fakat özlükle Samsunda yerli yabancı, okumuş okumamış herkesin konuşmasında, mahallî gazete, dergi ve bitiklerde, mavna yerine çapar kelimesi o kadar tabiî kullanılır ki kullananlar, bunun herkes tarafından da bilindiğini sanırlar. (1)

«Anadolu Halkağzından Söz Derleme Dergisi» nde bu kelime vardır ve şöyle anlatılmıştır:

Çapar. 1) Baş kıç tarafları sivri ve yukarı kalkık olan bir çeşit mavuna « Samsun, Rize, Ünye, Tirebolu »
2) Tek direkli kayık. «Şile, Ünye» (2)

Samsunda yerleşmiş Trabzonlulardan öğrendiğimize göre « Çapar » kelimesi Trabzonda da bilinmekle beraber buna «kulaklı» da derlermiş.

Hulâsa, vaktiyle bir çok Türkmen zümresiyle birlikte 24 Oğuz boylarından biri olan « Çepni » Türklerinin de yerleştiği bu yerlerde, doğu sınırından «Şile» taraflarına kadar Karadeniz kı-

[1] — Meselâ; «15 - nci Cümh riyet yılı dolayısiyle (Samsun) kitabı» ticaret ve sanayi odası parçası için de : Çaparcılar cemiyeti, üye adedi 118 .... Sayfa 52
Ve meselâ;
... İleride raksa kalkmış dalgaların rahvan adımlarına abanan, eğerlerinin üzerinde oynaşan, kadın kalçalı çaparlar . ...
H. Engin «Kâbusname» S. 2 Samsun Vilâyet Matbaası 1943

[2] — Tırnak içindeki memleket adları, derlendikleri yeri göstermektedir.

yılarında bu kelime konuşulmaktadır.

«Çapar» denilen bu mavnalar, Samsunda ve daha fazla Giresun, Sürmene ve Rize taraflarında bugün bile inşa edilir ve yüzdürülür.

1940 yılında 500 ile 1500 lira arasında satılıp alınan çaparlar bugün yani 1944 yılı başlarında 4,000 ile 12000 lira arasında satılıp alınır.

Samsun limanında, bugün hepsi işlemese bile bunlardan 52 parça vardır.

Çaparlar; yük alıp yük vermek için, evvelce kol kuvvetine dayanılarak, şimdi motorbot kuvvetinden istifade edilerek limanda işlerler. Faal bir halde olan çaparlar, iş görmedikleri zaman şehrin limanı açıklarında demirli olarak bulunurlar. Eğer çapar faal bir halde bulundırılamıyacaksa, bocurgatlarla kıyıya çekilir.

En ufağı 35 ton, en büyüğü 80 ton hacminde yük taşıyan çaparlar, birinci cihan savaşında Karadeniz limanlarına Türk vapurları gönderilemediği zamanlarda, birer yelken takılarak önemli ödevler görmüşlerdir.

Baş ve kıç tarafı birbirinin ayni olan çaparların, baş ve kıç tarafındaki çapara göre küçük görülen kısımlar ve oturaklar istisna edilirse, güvertesi yoktur.

Çapar, sözünün kökü, daha doğrusu mastarı «çapmaktır.»

Kaşgarlı Mahmut; Divanında, bu sözün anlamlarından birisinin de yüzmek olduğunu söyler (DLTt. II. 3) ve bundan «çapınmak» (II, 149), «çaptırmak =yüzdürmek» (II. 180), çapsamak=suda yüzmeği istemek» (III,427) şekilleri de üremiştir. Bu Türk dili kaynağında gösterdiğimiz dört şahitten başka, belki bizim görmediğimiz başka şahitlerde vardır, fakat bizim için bu kadarı da yetişir, hattâ bu kelimenin dört şekili olmasından, onun XI inci yüzyılda bol kullandığını söyleyecek kadar kendimizde cesaret buluyoruz.

«Çapmak mastarından geniş — zamanın üçüncü tekel şahsı yani muzariin müfret gaibi bize «çapar» sözünü verir ki tam karşılığı «yüzer» demektir.

Kelimenin bu anlamda, (Kutadgu Biliğ)de de kullanıldığını görüyoruz.

Kutadgu Biliğin, Türk Dili Kurumu tarafından birinci cildi «Viyana nushası» mukaddimesinde verilen malûmata göre (3 üncü cilt Mısır nushasında bu kısım eksiktir. 2 inci cilt Fergane nushası ise henüz Samsuna getirilmemiştir.) Eserin dördüncü babı olan ve biricik lirik kısmını teşkil eden bahariye daha doğrusu (Tapgaç Ulug Buğra han) methiyesi içinde şöylu bir beyit vardır :

Kayusı kopar, kör, kayusî konar,
Kayusu çapar u kayusu uçar.

I, mukaddime S. 26

Mukaddimenin diğer bir yerinde, eserin ihtiva ettiği kısımlar hakkında bilgi verilirken gösterilen parça içinde bizim aldığımız ve yukarıda okurlarımıza sunduğumuz bu beyit şu suretle tekrar edilmiştir :

Kayusu kobar, kör kayusu konar
Kayusu çapar, kör, kayusu uçar.

Ayni kısım S. 38

Kutadgu Biliğ sahibi Yusuf Uluğ Has Hacib eserinde, baharı tasvir ederken, kuşların

Kimi koşar kimi konar
Kimi yüzer, kimisi uçar

durumları olduğunu göstererek baharı tarif veya öğmektedir.

İşte aldığımız bu parçalarda pek açık olarak yüzmek anlamında çapmak sözü kullanılmıştır. Şu halde çapmak kelimesi, en az 900—1000 senelik bir kıdemi olan eski ve Türkçe bir kelimedir.

Bu ilk islâmî - Türk eserinden daha eski devirlere ait bol malzememiz olaydı, çapmak kelimesinin kıdemini şüphesiz daha uzak zamanlara kadar götürebilirdik.

Türkçe bazı mastarlardan yapılan geniş - zamanın, isim ve sıfat halinde kullanıldığını, Türkçeyi bilen, konuşan ve yazan herkes bilir ve kullanır. Okuyucularımızı yormamak için, biz burada bunlardan bir kaç örnek veriyoruz:

Tutar (=tutarık=sar'a «kamusu Türkiden»), çıkar= menfaat ve yol (menfisi çıkmaz), altı patlar=tabanca, keser =dülger aleti «nalıncı keseri bibi hep kendine doğru yontar», gelir «çoğulu gelirat), gider=masraf (Samsunda kullanılır, gelir sözünü knllandıktan sonra gideri kullanmak kadar tabii bir şey olmaz) güler=hindi [1]

Akarsu=bir çeşit gerdanlık, yanar dağ, döner kebap, gider ayak, geçer akça (menfisi geçmez akça), konar göçer=göçebe, biçer bağlar makine=bir çeşit orak makinesi, olur (2)

İşte bu kurala uyularak Türkçede bir de çapmak yani yüzmek mastarından çapar diye deniz üzerinde bir dev gibi yüzen maynalara ad verilmiştir.

Karadeniz kıyılarında bugün hâlâ kullanılan bu söz, belki de daha bir çok yüzyıllar kullanılacak ve yaşıyacaktır.

[1] — Bafrada söylenir. Bilindiği üzere Amerika ilk zamanlar Hindistan sanılmıştı., onun içindir ki Amerikan yerlilerine (Hindu) denildi, Hindistan zan edilen Amerikadan gelen ve orada bizdeki sülünler gibi ormanlarda yaşıyan bu hayvan Türkiyeye Mısır yoliyle getirildi, a.ımn öebebi budur. Hattâ bunun için Hindiye Mısır tavuğu da derler.

Netekim (Mısır) dediğimiz urün de Amerikadan ayni yolla Türkiyeye geldiği için ona da «mısır buğdayı» adı verilmiş iken sonradan «mısır» kelimesi ile bu ürün aramızda yaşamaktadır. Hindiye «güler» adı verilmesi Türklerin yeni âdlar yaratmaktaki kabiliyetini gösterir.

[2] . . . işin olur tarafı . . .
. . . Devlete lâzım olur mesalih değildir . . .
Tarih belleteni 14—15 S. 151, 33—166,27
İkinci parça eskiden yazılmış remi bir vesikadır.

Söz Derleme Dergisinde (çapar) kelimesi işaret edilirken kelimenin derlendiği yerler üzerine okuyucularımızın nazarı dikkatını tekrar çekeriz, sahillerin içerlik yerlerden daha kalabalık olduğu da göz önüne alınırsa bugünkü Anadolu halkından en az onda biri kadarının bu kelimeyi bilip kullandığı anlaşılır.

Anadolu Türklerinin bol bol kullandığı Türkçe kelimeleri Osmanlı aydınları hor görmüştü, Onları derleyip tanzim ederek ahlafa hediye etmeleri hatırlarından bile geçmemiştir. Lehçei Osmani ve Kamusi Türki gibi tanınmış değerli eserler Osmanlılık devrinin son zamanlarında yazılmıştır, bunlarında noksan olduğunu kabul etmek icabeder

Cumhuriyet devrinde, halkın kullandığı kelimelere önem verildi derlendi ve neşredildi. Bunlardan Söz Derleme Dergisi daha fazla bilginlerin işine yarar, pek değerli bir eserdir, ve tabiatiyle bu bir Türkçe lûgat değildir, yani bu eser işidilmemiş fakat bazı yerlerde kullanılıp henüz umumileşmemiş kelimeleri içine alır. Bu itibarla çapar sözü buraya alınmış fakat galiba pek mahdut sahada söylenir bir söz telâkki edilerek T. D. K. nun son çıkardığı «Türkçe sözlük» e alınmamıştır, alınsa daha iyi olurdu sanırız.

Çapmak sözünün yüzmek anlamına da gelmesi, gözün yaş ile sulu ve parlak yuvarlağı üzerinde yüzer gibi yürüyen nihayet gözün pınarında toplanan sarı maddeye de çapak denilmesi bu cihetten olacaktır. Çalpak suretindeki biçimi zannımızca bir ağız değişimidir, yahut kökü başka diğer bir kelimedir.

Söz Derleme Dergisinde «Çapak» sözünün bir de şu anlamı kayıtlıdır.

Selin getirdiği ot, çör çöp «Merzifon».

Şu halde, gözdeki çapak nasıl yüzer

gibi nihayet gözün pınarına gelir toplanırsa, selin önünde veya üzerinde yüzerek nihayet bir yerde toplanmış olan çör - çöp'e de yene aynı asıldan gelmek üzere çapak denilmiştir ki yüzmek anlamına gelen çapak sözünden üremiş olacaktır.

Çapak adında bir de balık cinsi vardır, bu deniz hayvanının yüzmekle ilgisi vardır demeğe lüzum bile yoktur. Öyleyse yüzmek anlamına gelen çapmak kelimesinden bir de balık adı yaratılmıştır. Belki de koşmak anlamına bazı yerde kullanılan çapmak ve bu sözden çabuk, olak gibi anlamlarda kullanılan sözlerin kökü hep yüzmek yani su üzerinde sür'atle hareket etmek manasından çıkarılmıştır.

Çapak balığı, birbirlerinden kopya edilerek yazılmış olduğunu zannettiğimiz Çagatay lûgati, Lehçei Osmanı, Kamusu Türkî adlı eserlerde, hep şu şekilde buluyoruz :

İri pullu, yassı, bir cins göl balığı.

Bu balığın tarifini Söz Derleme Dergisinde şöyle buluyoruz:

1) Yayın ve sazan balıklarının yavrusu «Osmaneli (Bilecik), Umurlu(Aydın)»

2) Karnı kanatlı ve sarı pullu sazan soyundan tatlı suda Eylûlden Mayısa kadar avlanan bir çeşit balık «Samsun, Gedelek (M. Kemalpaşa - Bursa) » .

Bizim gördüklerimize ve yaptığımız tetkika göre çapak balığı; vücudüne göre başı gayet büyük ve çirkin bir balıktır. Pulları yoktur, derisi kaypaktır. Samsun Kazalarından Çarşambanın Simenit gölünde çoktur. Yeşil ırmakta da bulunur. En ufağından 150 kilograma kadar büyükleri bulunur. Ağzı çok açılmaya elverişli olduğu için insanı bile yutabilir. Etinin lezzetli ve nefis olduğu söylenir. Buna (Ağzı böyük) te derler. Sazan balığı ile münasebeti ancak göl balığı olmasındadır. Bazıları bunun (yayın) denilen cinsten olduğunu sölüyorlarsa da tesadüf ettiğimiz malûmata uymamaktadır.

Yukarıda üç lûgatte de birbirine benziyen tariflere de uymamaktadır. Ayni adın muhtelif cins balıklara verilmiş olduğunu sanıyoruz, lâkin yüzmek anlamına gelen çapmak sözünün bir zamanlar nakadar geniş bir sahada kullanıldığını ifade etmesi bakımından bu adların önemi vardır. Ancak bu kelimenin aslı unutularak yalnız bu asıldan üretilmiş kelimelerin yaşamağa devam ettiği anlaşılıyor.

Cönklerden: *

Kâtibîden

Koşma

Çekme sineme hançerini bana yar şimden gerü
Kalmadı sende hakikat yürü var şimden gerü
Kalmadı tende mecalim çok zaman elvermedi
Gönlümüz yabana attı ruzigâr şimden gerü

İki didem bozbulanık sel olupta çağladım
Ahdi vefa kılmış dildarı andım ağladım
Soyunup derviş misali eğnime post bağladım
Gitti namus, gitti gayret, gitti ar şimcen gerü

Seni benden ayıranın kıbleden dönsün yüzü
Kör olsun desem hatadır kanla dolsun gözü
Aramızda bir dağ olmuş nice bir düşman sözü
Şöyle bil ki, oldu işim ah-ı zar şimden gerü

Ruz-u şep hak-i payine ol yare minnet eylemem
Kadir kıymet bilmeyen dildare minnet eylemem
KÂTİBİ der yar için ağyara minnet eylemem
Yatı; hasret, yaktı firkat, yaktı nar şimden gerü

* Elimizdeki cönklerde bulunan neşredilmemiş koşmalardan her sayıda bir kaç tane koymak sure - tile araştırıcılara hizmet edeceğimizi sanıyorum.

H. C. Öztelli

HİKÂYE

Mehmet Ağa

M. Orhan ÇAPLI
Öğretmen

— Memed ağa ...! Memed ağa ..! Bir göbek at ...! hadi canım nazlanma ...! Para vermiyeceğiz zannetme be..! Hadi hadi ..!.....

* * *

Onu bütün K . . . . . çarşı halkı tanır ve takılmazlarsa işleri rast gitmezdi. Para mukabilinde ona kâh göbek attırırlar; kâh kış günleri kasabının içinden geçen soğuk çaya soktururlar ve zavallının soğuk sudan mütevellit ürpermelerile, kâh şarkı söyleterek bozuk olan sesi ile alay ederlerdi.

O bütün bunları gayet mütevekkilâne yapar ve her işinin sonunda bir kaç kuruş alınca; yüzünde gelip geçen bir tebessüm hissedilirdi. Hakkında çok şeyler söylenirdi;

Kimisi, gençliğini har vurup harman savurarak geçirirken müptelâ olduğu esrardan, kimisi; karısı ve çocuklarının bulunduğu ev yanarken aklını oynattığını söylerler.. Velhasıl bunlar onun için herhalde aslı astarı olmayan bir sürü rivayetten ibaretti. Çünkü; hiçbiri birini tutmuyordu.

* * *

Bu rivayetler ve bu adamın esrarlı hali çok nazarı dikkatımı celbediyordu. Esasen bu sebeple K . . . . . kasabasına geldiğini ilk günlerden itibaren onunla alâkalanmağa başlamıştım.

Her sabah mektebe giderken karşılaşırdım. O beni, saf gözlerle süzer ve eğlencesizlik yüzünden onunla daima uğraşan bu cahil kasaba halkından biri zannederdi.

Fakat zamanla, mukabilinde hiçbir şey beklemeden hemen her sabah para verişim, benim yabancı olduğum kanaatini uyandırmış olacak ki belki de. . ! yarım olan aklı ile sabahları yoluma çıkar, evvelâ bir selâm alır ve verdiğim parayı aldıktan sonra birşeyler mırıldanarak uzaklaşırdı.

Ben bu halimle ona biraz olsun yaklaştığımı tahmin ediyor ve herhangi bir sebeple çok merak ettiğim hayatını da öğreneceğimi umuyordum.

* * *

Mehmet ağa'yı, ılık bir bahar günü bir incir ağacının dibinde yatarken buldum. Beni görünce doğruldu. Onu ürkütmemek için hemen tabakamı uzatarak;

— Yak bakalım Mehmet ağa . . . . . dedim. Bu hareketim onda büsbütün merak uyandırdı. Evvelâ havadan sudan konuştuk. Benim kim olduğumu sordu. Anlattım. Çok dürüst bir ifadeile konuşması kendisinin evvelce görmüş, geçirmiş bir adam olduğunu gösteriyordu. Birdenbire bana döndü .

— Bey. . . Sen başka bir adamsın vesselâm. Sana birşey soracağım, ama doğru cevap vereceksin ha ... Sen hayatında hiç sevdin mi?.

Bu sual beni şaşırtmıştı.

— Hayır . . .

Dedim.

— Bey . . . . İyi ki sevmemişsin..Haline bin şükret . . .

— Neden?. . . Mehmet ağa. . .

Dedim.

— Neden olacak bey halimi görmüyormusun?. . .

— Senin halinde hiç birşey yok canım. Sen de çok izam ediyorsun.

Bu cevabım üzerine, yüzünde acı bir tebessüm geldi ve geçti, gözlerini uzak bir noktaya dikti. Bu halinle müteessir olduğunu gözlerinin yaşarmasından anlamıştım. Fazla üzerine gitmek istemedim. Her ikimiz de susmuştuk. Ben sırf mevzuu değiştirmek maksadile; o sırada kasabadaki pazardan dönen bir köylü karı kocayı göstererek:

— Bak Mehmet ağa ne mes'ut bir çift...

dedim. Bu sözüm ümit etmediğim bir neticeyi doğurdu. O hıçkırıkları artırmış bir çocuk gibi ağlıyordu.

— Bey... Ben de işte bunlar gibi, bir zamanlar böyle idim. Sevmiştim. Ben de kendimi çılgın gibi sonu gelmiyen bir sevgiye kaptırmıştım.

Babamı pek küçük bir yaşta kaybetmiştim. Annem, babamdan kalan bir kaç kuruş ile ilk yıllar kıtkanaat beni yetiştirmeğe çalışıyordu. Hazıra dağlar bile dayanmaz, günün birinde bu paranın biteceğini anlayan annem çamaşırcılık yapmağa başlamıştı. Hatta parasızlık yüzünden beni mektepten alarak bir demircinin yanına çırak olarak verdi. Çok iyi bir adam olan ustam haftalığımı harcamıyayım diye anneme veriyor. Annem göz yaşları içinde ustama dua ederek paraları ve beni alarak eve dönüyordu. Aradan iki üç yıl geçmişti. Yeknasak olan hayatımızı, piyangodan çıkan toplu bir para değiştirdi.

Esasen işlerimi çok beğenen ustam kendisiyle ortak olmamı teklif etti. Bu teklifini çok yerinde bulduğum için hemen kabul ettim. Ustam bir yıl sonra öldü. Ölümü ailesi kadar bizleri de üzmüştü. Artık atelye benim üzerime kalıyordu.

***

Burada durdu, başını iki elinin arasına aldı. Bir şeyler mırıldandı, başını kaldırdı cam gibi parlıyan gözlerini boş bir bakışla ileriye dikti. Sözlerine devam ediyordu :

— Bey... Atelye bana kaldığı zaman yirmi yaşında idim. Yani henüz kemale ermiş, bir delikanlı olmuştum.

Buraya kadar hemen, hemen ayni olan hayatımı, beni belki de bu hale getiren aşk hâdisesi değiştirdi. Evimizin karşısında ilk zamanlar hiç nazarı dikkatimi celbetmiyen, fakat zamanla beni kendine çeken bir kız oturuyordu. Orta halli bir aileye mensup idi ve pek sakin bir hayat geçiriyorlardı.

Onu, sabahları atelyeye giderken pencerede görürdüm. Günler geçtikçe onun hayalini görmek benim için bir ihtiyaç olmuştu. Onu pencerede görmediğim günler işimin rast gitmiyeceğini sanıyor ve ona her gün biraz daha bağlanıyordum. Bu halimi anneme söyledim.

Annem esasen ailesi ile ahbap olduğunu ve bir akşam misafirliğe giderek beni tanıştıracağını söyledi...

Neyse bey... Sözü uzatmıyayım, birbirimizi çılgınca severek evlendik. Evlenmek bana çok uğur getirmişti. Atelyeyi büyülttüm, hamdolsun kazancım yerinde idi.

Herkes kurduğum yuvayı gıpta ile anıyor ve hatta beni tebrik ediyorlardı. Bu sevgi ile kurduğumuz yuvanın saadetini tam dört yıl yaşadım. Karımı çok seviyordum, her akşam onu bir an evvel görmek için atelyeyi erken kapıyarak eve gidiyordum.

Bir gün yine eve yorgun argın dönmüş kapıdan karımın neş'eli yüzünü her günkü gibi biran evvel görmek için sabırsızlanıyordum. Kapıyı çaldım Biraz geç açıldı, karşıma yaşlı gözlerle annem çıktı. Ben bundan hiç bir şey anlıyamıyordum, şaşırmıştım. Anneme sordum; annem bir mektup uzattı ve başka bir söz söylemeden odaya gitti. Titreyen ellerimle mektubu açtım. Bu mektup aşağı yukarı benim gibi bir zavallıyı teselli edecek sözlerle dolu idi... (Bu son sözü ile cebinden sararmış bir kâğıda yazılı mektubu çıkararak okumağa başladı)

« Mehmet...

Bu anı günlerce düşündüm.. Gerçi şimdi sevdiğim erkekle kaçarak seni aldatmış bulunuyorum. Bu neticeyi bidayette aklımdan dahi geçirmiyordum. Fakat sana tesadüf etmeden bir kaç yıl evvel halamın oğlu ile sevişiyorduk H.... Avrupaya tahsile gittikten sonra beni unuttu. Ben H ... nın beni unuttuğunu anlayarak bu vak'ayı bir daha hatırlamıyacağımı tahmin ediyordum. Maalesef H.... ye geçenlerde tesadüf etmem, maziyi canlandırdı. Bu mektubumu aldığın an ben senden uzakta ve yabancı bir erkekleyim. Allaha ısmarladık, Sana mesleğin yolunda başarılar dilerim. İmza

Ş. ..

— Bu mektubu aldığım zaman aklımı kaybetmediğime şükrettim. Çünkü çok sevdiğim birini elimden kaybetmek hayatın bana vuracağı en ağır bir darbe idi. Annemle sırf bu vaka'yı unutmak ve birazda dinlenmek için İ.. Vilâyetine bir iki hafta için seyahata çıkmıştık .Atelyeyi baş ustaya emanet ettiğim için gözüm arkada değildi.

Karımın kaçmasının haftası idi. I... vilâyetinin S... otelinde sabah gazetelerine göz gezdiriyordum. Beni büsbütün çılgına çeviren bir haberi görünce kendimi kaybetmiştim. Bütün hadiseler birbirini takip ediyordu. Sigortasız olan atelyem tamamiyle yanmıştı. Bankada param yoktu. Yanıma seyahat için aldığım bir kaç yüz liradan başkâ bir tek meteliğim kalmamıştı. Yangın bütün servetimi kül etmişti.

Birdenbire yüzüme gülen hayat şimdi hıncını da birdenbire çıkarıyordu. en nihayet ertesi gün çok sevdiğim annemi de kalp sektesinden kaybettim. Hem de yabancı bir yerde, Garip olarak, mezarını göz yaşlarımla sulayarak.

Mezarlıktan çıktıktan sonra kendimi kaybetmiştim. Kendimi bildğim zaman hastahanede gördüm. Sordum ! Bir şey söylemediler hiç bir şeyi düşünmek istemiyor, daima bağırmak ağlamak istiyordum.

Fakat bütün bunlar felâketleri teskikine kâfi birer ilâç değil bilâkis bir neşter vazifesini görüyordu. Hastahaneden çıktığım zaman cebimde beş lira vardı. Yürüyürek bu kasabaya geldim ve işte on senedir buradayım..

Son sözünü söyler söylemez birden bire ayağa kalktı, yakama yapıştı. Beni adeta sarsarak :

— Sen ne adamsın...! Beni neye konuşturttun, niye dertlerimi deştin .! dedi

Ağlamağa benzer bir bağırma ile yakamı bırakarak kasabanın ıssız şosesi üzerinde koşuşmağa başladı..!

Onu bir daha göremedim, ortalıkta yoktu; kaçmıştı. Kasaba halkı da Mehmet ağanın yokluğunu hissederek üzülmüştü.. Çünkü eğlencesiz kalmışlard.. Bende müteessirdim. Çünkü: hayatın «zavallı» damgasını vurduğu bu biçare adamın son günlerinin belki de daha kötü geçmesine, sırlarına vakıf olmak suretiyle sebep olmuştum..!

MİLLÎ ŞÂİRİMİZ MEHMED EMİN YURDAKUL'A ÂİD HATIRALARIM

Yazan: Dr. TEVETOĞLU

Milletlere benliğini kazandıran, milletleri şuurlandıran, içlerinden çıkan millî şâirlerdir. Acemleri acem yapan ***Firdevsî'*** dir (933 - 1020 veya 1025) . Rusları Rus eden ***AleXandre Pouchkine'*** dir (1799 — 1837) . Lehleri bir millet halinde pekleştiren ***Adam MickieWicz'*** dir (1798 — 1855). Rumenleri Rumen yapan ***Basile AleXandri'*** dir (1821—1890) . Macarları Macar eden ***Sandor AleXandre Petœfi'***dir (1823 — 1849) . Ve nihayet Bulgarlara Bulgarlıklarını duyuran ***İvan Vazov'*** dur (1850—1921) .

Bizi ise arap ve acem afyonunun uykusundan ilkönce ayıltan , Türke Türklüğünü duyuran millî şâirimiz ***Mehmed Emin Yurdakul'*** dur.

İlkönce ***Mehmed Emin*** beğdir ki bundan 48 yıl evvel yurdunun Türk eli, Milletinin Türk olduğunu duymuş ve bu gururu bütün dünya Türklerine duyurmuştur:

Ben bir Türküm, dinim, cinsim uludur!.

Şuurlu, plânlı Türkçülük cereyanının başlangıcını teşkil eden, Türk gramerine uygun, Türk dili ve Türk vezni ile şiir yazmak ve Türk Edebiyatına milliyetçi, halkçı bir ruhla Türkü getirmek şerefi ve tarihî hakkı onundur.

76 yıla varan hayatında tek bir sözü ve tek bir mısrağı yoktur ki Türkün sevincini veya Türkün acısını duyurmamış bulunsun. Bütün varlığını Türklük yoluna harcamış, yurda kul, yurda kurban gitmiştir. Durağı cennet olsun!.

***

1930 yılındanberi, bir atsız neferi bulunduğum Büyük Türkçülük Ülküsünün yayılmasına ve kökleşmesine yarayacak, bazı yazılar ve kitapcıklar neşretmekte idim. Yine bu gaye uğrunda 1939 Mayısında [Kopuz] adlı Türkçü dergiyi tesis ederek milletime faydalı neşriyata başladım.

2 Ağustos Çarşamba gü.ü akşam üzeri tramvaya binmek üzere Osman beğden aşagıya doğru Hamam durağına yürüyordum. Beni kuvvetli bir câzibe bir şimşek sür'atile tesir ederek durdurdu: Benim Büyük Ülkümün ilk müjdecisi, Yordan'ın dükkânında camekâna yakın bir masadan caddeyi seyrediyordu. Yürüdüm, biran tereddüt etmeden ona yaklaştım: «müsade buyurun da hürmetgâr asker oğlunuz mübarek elinizi öpsün» dedim. Şimdi hatırlayorum ki o da benim kadar çok heyecanlanmıştı. Etraftakileri ve gelip geçenleri unuttuk. O da beni alnımdan öptü ve büyük bir haz duyarak sordu : « Beni sizin nesil de tanıyor mu? » . .

«Elbet de, bizim aziz ruh babamız, siz bir neslin malı değilsiniz ki, milletimizin millî şâirisiniz. Tanımıyalım olur mu?» dedim. Yaptığım neşriyattan bahs edip kurdukları binada çalışmakta olan bir işçi bulunduğumu tanıtınca

memnunluğu büsbütün arttı ve ertesi sabah beni Serencebeğdeki evinde bekleyeceğini va'd buyurdu.

Nâciz eserlerimi ve o güne kadar çıkmış [Kopuzun 4 sayısını çantama yerleştirerek sonsuz bir heyecan ve sevinç içinde dik Serence beğ yokuşunu çıktım. Türkçülüğün ilk mukaddes kitabını getirmiş, bir çığır açmış ve bu çığırı derinletmiş, binlerce Türkün kalbine Türklü için bir ateş, alnına Türklük için bir alev koymuş bu nur yüzlü, ak sakallı Türkçülük peygamberinin huzuruna varıyordum. Kapuda mâdenî bir plâka üzerinde (Mehmed Emin) yazılı idi. Bakır tokmağı çektim. Eski Türk mimârisi üzerine yapılmış ahşap konağın üst katında, yan pencereden bir evlâtlık kızcağız baktı. Oradan ipi çekince kapı açıldı ve ben merdivenleri çıkmağa başladım. Tevazuu kendi kadar büyük olan Aziz, beni merdiven başında karşıladı. Kabul edildiğim oda onun kütüphanesiydi. Kırmızı kadife perdeler ve takımlar, hele bütün sedef kakma ahşap mobilye, rahle ve kütüphane bu kutsî odanın atmosferine tam yakışan dekoru hazırlıyorlardı. Her yan kitaptı. Duvarları, başta Atatürkün olmak üzere bir çok tarihî şahsiyetlerin ve büyük edebiyat adamlarımızın resimleri süslemekteydi.

O gün öğle yemeğinde de beni bırakmadı ve akşam geç vakta kadar konuştuk. Âcizane eserlerimle onda pek büyük sevinçler uyandırdığımı fark ettim. Bugünün neslinden de şuurlu bir Türkçülük hareketiniu mevcut olduğunu öğrenmek ona bu sevinci vermişti. Beni o kadar yakın bıldu ki bir günde koskoca Türkçülük tarihini anlatmak istedi. Biter mi ve ben bir günü kâfi görür müyüm? Dört gün sonra 8 ağustos 1939 salı günü Nissuvazda tekrar buluşmağa karar verdik. Orayı gürültülü bularak Anadolu birahanesinin bir köşesine çekildik. İçki kullanmayışım onu büsbütün memnun etti. Gündüzleri bomboş olan bu yerde saatlerce eski günleri ,Türkçülük tarihinin kıymetli hatıralarını dinledim ve tesbit ettim.

Artık tam bir baba oğul olmuştuk. Bütün tâtil günlerimi onu dinlemekle geçiriyordum. 20 Ağustos pazar günü beş gün önce kendisine tahsis ederek çıkarttığım Kopuzun 5 inci sayısını takdim ettim. 70 inci yaşını saygı ile selâmlamıştım. Gözlerini sevinç yaşları doldurdu. Şahsına, Türkçülüğün, Türk milliyetçiliğinin ve inkilâbının tarihine ait bir çok kıymetli vesikaları kopya ve tesbit ile Kopuzda neşre devam ettim. Basılmamış (Cumhuriyet destanı) yahut (Vasiyetname) sinden bir kısmını (Ankara) adlı bir kitap haline getirerek, o zaman Türkçü bir mal sahibinin olan, Arkadaş matbaasında temiz bir şekilde tab ettirdim. Ondan sonra İstanbulda geçen üç ve Ankarada geçen dördüncü senemin tatil günlerimde hep kendisini buldum ve ondan millî tarihimizin bir çok kıymetli yapraklarını yazdım. Üç yıl önce evini ve bütün vesikalarını bir hain yangın silüp süpürmüştü. O sıralarda Anadolu palsa kendisine geçmiş olsuna gitmiştim. Beni alnımdan bir kaç kere öptü. »Allah senden razı olsun ki hatıralarımın bir kısmını olsun kopya ve neşr etmiştin» dedi.

Nur içinde yatsın! O kul olduğu vatanın mukaddes topraklarında gömülü bulundukça, ruhu gönüllerimizin kalesine çekilmiş bir sancak halinde daima dalgalanacaktır.

HALKEVİ HABERLERİ

Konferanslar : 31 Birinciteşrin günü Nafıa müdürü ve Köycüler komitesi başkanı Tevfik İleri Halkevi radyosunda (Kızılay) mevzulu güzel bir konferans vermiştir.

Atatürk ihtifali : 10 İkinciteşrin Çarşanba günü saat 9,05 da büyük kurtarıcımız Ebedî Şef Atatürk'ün beşinci Anma yılı evimiz salonunda yapıldı.

Törende Halkevi reisi Dr. Ahmet Hakkı Kuzucu kürsüye gelerek toplantıda bulunanları kısa ve veciz bir ifade ile üç dakika ihtiram sükûtuna davet etti. Bundan sonra kürsüye gelen tarih öğretmeni ve Halkevi Dil—Edebiyat komitesi başkanı Emin Hekimgil Atatürk'ün hayatını üç safhaya ayırarak gençliği, komutanlığı ve devlet şefliğini inceledi. Atatürk'ün millî mücadeleye başladığı günlerde yabancı ve Türk matbuatının hakkında düşündüklerini anlattı. Atanın ölmez ve büyük eserlerini belirttikten sonra Halkevi reisi kürsüye gelerek Millî Şef İnönü nün beyannamesini okudu. Toplantıya son verilerek başta Valimiz Rüknettin Nasuhioğlu ve hazır bulunanlar olduğu halde Atatürk antına gidilerek çelenk konuldu.

Aynı gün öğleden sonra saat 17 de Dil—Edebiyat komitesi üyelerinden öğretmen Orhan Çaplı idaresinde Halk evi radyosunda hazırlanan saatta Atatürk'e ait bazı hatıralar, yabancıların Atatürk hakkındaki düşünceleri ve hakkında yazılan şiirleri Burhanettin Şarbalkan, ve Naci Dilmen tarafından okundu.

§ 7 Birincikânun 1943 günü C. H. P. genel sekreterliğinden gönderilen Alman Türkoloji doçenti bayan Von Gaben (Gök Türklerin göçebe hayattan şehirli hayata geçişleri) adlı bir konferans verdi.

§ 19 Birincikânun 1943 Pazar günü ondördüncü tasarruf ve yerli mallar haftası münasebetile Halkevi salonunda toplanıldı, Ankara neşriyatı dinlendi. Anıta gidilerek çelenk kondu ve Muhittin Özkefeli tarafından haftanın önemi hakkında bir konuşma yapıldı.

Tarih konferansı: [*] Arkadaşımız eski tarih öğretmeni Kâzım Dilcimen 21 İkincikânun Cuma günü akşamı saat 20, 30da evimiz salonunda (Kavya—Bafra) Beyliği adlı çok alâkalı birkonferans verdi. Bafranın adı ve eski tarihi, en eski metinlerle Kavya adının nasıl Bafra olduğunu isbat ederek kısaca Bafra tarihine temas eden bu konferans merakla dinlendi.

Millî şairimiz Mehmet Emin Yurdakul'un anılması : 22 İkinci kânun 1944 Cumartesi gecesi Dil—Edebiyat komitesi tarafından evimiz salonunda tertip edildi. Kürsüye gelen Halkevi reisi Dr. Ahmet Hakkı Kuzucu millî şairin aziz hatırasına hürmeten toplantıda bulunanları bir dakika saygı susmasına davet etti. Bunu müteakip kürsüye gelen tarih öğretmeni Emin Hekimgil Mehmet Emin'i yetiştiren devrin tarihini ana hatlarile anlattı ve Dr. Fethi Tevetoğlu'da millî şairin hayatı, Türkçülüğü ve şairliği hakkında çok alâkalı ve bizzat Yurdakul'dan not aldığı hatıralarını anlattıktan sonra kürsüye gelen öğretmen Orhan Çaplı Yurdakul'un hayatına ve tahsiline ait bir kaç hatırayı nakletti yabancı ve yerli edip ve muharrirlerin fikirlerini eserlerinden okudu. Bundan sonra lise son sınıf talebelerinden Necdet Yıldız, Cemal Güney, Hikmet Damışman Yurdakul'un millî şiirlerini okudular. Toplantıdan mütehassis kalan değerli Valimiz Rüknettin Nasuhioğlu kürsüye gelerek gece için duyduklarını kısaca söyledikten sonra Mehmet Emin Yurdakul'u nasıl tanıdığını ve ona karşı duyduğumuz şükranı belirtti ve bu suretle de toplantıya son verildi.

(*) Dergimizin basılması teknik sebepler dolayısile biraz geciktiğinden bu hafta haberlerini de koyuyoruz.

Temsil : Temsil kolu genç üyeleri 1 ve 2 sonteşrin 1943 geceleri Muallim Nacinin (Zafer için) adlı vatanî piyesini temsil etmişler ve çok muvaffak oldular.

Filmler : Sosyal yardım kolunun getirttiği kültür filmleri evimiz salonunda bir kaç gün gösterilmiştir.

Kurslar : Emin Hekimgilin idare ettiği İngilizce kursları bilenlere, az bilenlere ve yeni başlayanlara mahsus olmak üzere muntazaman devam etmektedir. Her kurs haftada üç gün ders görmektedir.

Nişan ve Nikâh törenleri: Halkevi salonunda üç nikâh ve bir nişan töreni yapılmıştır.

Kütüphane : Hergün akşamları saat 17 den itibaren açılmakta ve gece 22,30 a kadar istifade edilmektedir.

Son zelzelede kazalarımızda hasara uğrayan tarihî eserler

KÖPRÜDE : Köprülü Fazıl Ahmet Paşa tarafından yapılan medrese, Köprülü konağı Ayşe Hanım tarafından yapılmıştır. 300 senelik bir ömrü vardır. Tavan ve köşelerde eski Türk motifine göre işlemeler ve Türk usulü şömineler vardır. Köprülüler camisî de yıkılmıştır.

Bedestan çok eskidir. 4—5 asırlıktır. Yörgüçpaşa camii bir minareli ikinci Murat devrine rastlar müteaddit defalar tâmir görmüştür.

Çeşme, üzerinde Kadıkara ismi yazılı olması itibarile önemlidir. Köprünün eski ismi Kadıkaradır.

LÂDİKTE : Bülbülhatun camii 884 de ikinci Bayezidin eşlerinden Bülbül Hatun tarafından yaptırılmış müteaddit defalar tamir görmüştür.

Câmide eski eser olarak kitab ve saire kabilinden bir şey yoktur. Cami şimdi kâmilen yıkılmıştır.

Avcı Sultan Mehmedin yaptırdığ iki minareli cami inşa tarihi 1083 müteaddit defalar tamir görmüş son zelzelede bir minaresi sağlam duruyor dığer minaresile cami kâmilen yıkılmıştır. Kitap vesair eski kıymetli eser yoktur.

Eski kervansaraylardan Taşhan tâdil olunarak Belediye dairesi yapılmıştı. o da yıkılmış iki asırlıktır.

Kümbet (Selçukiler devrine ait) bir mezar vardı harap olmuştur.

Kapalı çarşı tahminen 200 senelik kadardır. Lâdikli olduğu söylenen Şeyhülislâm Mehmet efendi tarafından yaptırılmıştır. kısmen yıkılmıştır.

55 sene evvel Kaymakam Reşit B. tarafından yaptırılan saat kulesinin de üst kısmı uçmuştur.

Neşriyat Müdürü : ***Emin Hekimgil*** — İmtiyaz sahibi : ***Dr. A. Hakkı Kuzucu***
Vilâyet Matbaası — Samsun

TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ

25 Kuruş